1972 ЧЫЛ.
ФЕВРАЛЬ
20
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 43 (8811).
Өртээ 2 көп.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Чемишчидилгелерни ШӨЛДЕРЖЕ!

Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни шын ажыглаар чорук чер ажылының культуразын бедидеринге чугула рольду ойнап турар. Тараалары, мал чемнериң болгаш ногааларны бүдүрериң көвүдедириниң шиитпирлиг факторларының бирээзи болур чемишчидилгелерни ажыглаарынга бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары сөөлгү чылдарда улуг кичээнгейни салып турар апарган.

Дүжүттүг чорукту бедидериниче орук болза, үнүштерниң өзүп, хөгжүүрүнге эргежок чугула чемиштиг бүдүмелдер-биле хөрзүнү байлакшыдары болур. Чер ажылын чорударының интенсивтиг системазынче шилчээни-биле холбаштыр, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни калбаа-биле ажыглаары мырыңай эргежок чугула болу берген.

Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыл-агыйжы ёзу-биле шын ажыглап турар ындыг ажыл-агыйлар тараа культураларының хөй немелде дүжүдүн ап турарын амыдырал көргүскен. Чижээ, «Межегей», «Саян», «Элегес» совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, Каа-Хемде «Тиилелге», «Коммунизмче орук», Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтар өдекти оваалай бөлгүлээш, ооң соонда ол өдек ирий бээрге, тускай херексел-биле шөлдерге аппарып чаштырып турар. Тускай чаштырар херексел-биле чемишчидилгени төгерге, хөрзүнге бир деески кылдыр дүжер.

Бо үстүнде айыткан ажыл-агыйларның чыл бүрүде багай эвес дүжүттү өстүрүп ап турары таварылга эвес. Чижээ, «Межегей» совхоз эрткен чылын тараа культураларының бүгү шөлүнүң гектарындан 13,8 центнер дүжүттү, гектардан ногааларның 150 центнер дүжүдүн алган. Бо дээрге чемишчидилгени калбаа-биле чөп ажыглааның үре-түңнели-дир.

Мурнакчы ажыл-агыйлар өдекти шөлдерге аппарып төгер тускай бригадаларны азы звеноларны тургузуп, оларны бүрүнү-биле механизастап, ажылдың үзүктелиишкин чок болурун хандырып турар. Шак ындыг дуржулганы ажыл-агый бүрүзүнге ажыглаары эргежок чугула.

Ынчалза-даа республиканың чамдык колхозтары болгаш совхозтары ирик база анаа өдекти шөлдерге шын эвес төп турар. Ынчангаш төккен өдектиң бээр үре-түңнели куду болуп артпышаан.

Органиктиг чемишчидилгени хөрзүнге төгериниң улуг ужур-дузалыын барымдаалааш, республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары келир чазын тараа чаштырар черлерге өдекти аппарып төгерин багай эвес организастап турар. Сөөлгү медээ-биле алырга, республикага ниитизи-биле 157,8 муң тонна өдекти шөлдерге аппарып төгер турган болза, ону 177 муң тонна кылдыр төккен азы планны 109,5 хуу ажыр күүсеткен. Минералдыг чемишчидилгелерни республиканың ажыл-агыйлары 7 муң тоннаны чедирип алыр тургаш, 7400 тоннаны сөөртүп алган.

Дүжүттү бедидериниң чугула курлавыры болур чемишчидилгени шөлдерге төгер ажылды амгы үеде Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары багай эвес организастаан. «Сельхозтехниканың» Чадаана салбырының организастааны механизастаттынган тускай бригада ында ажылдап турар. Ук бригаданың составында тергелерлиг 14 трактор, өдек бөлер бульдозер, чүдүрер машиналар болгаш өске-даа техника кирип турар. Ол бригада районнуң колхозтарын болгаш совхозтарын кезип, өдекти шөлдерже сөөртүп төп турар. Ооң түңнелинде район өдек төгериниң планын 103 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларының шөлдеринге өдек сөөртүп төгерин «Сельхозтехниканың» Туран салбырының механизастаттынган бригадазы, Таңдының ажыл-агыйларынга ол ажылды «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынының ындыг бригадазы чорудуп турар. Ынчангаш шөлдерге чемишчидилге төгериниң планын Бии-Хем 116 хуу, Таңды—101,5 хуу күүсеткен.

Механизастаттынган тускай бригадаларны тургускап өске-даа черлерде чемишчидилге төгер ажыл организастыг болуп турар.

Органиктиг чемишчидилгелер сөөртүрүнүң планын республика ниитизи-биле ажыр күүсеткен болзажок, чамдык районнар ону ам-даа чедир күүсетпээн. Чижээ, Барыын-Хемчик, Өвүр, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары шөлдерже чемишчидилге сөөртүрүнүң планын 50—77 хуу күүсеткилээн. Ылаңгыя органиктиг чемишчидилгелерни ажыглаары «Барлык», «Шекпээр», «Тээли», «Торгалыг» совхозтарда онза багай болуп турар. Ол ажыл-агыйлар органиктиг чемишчидилге сөөртүп төгериниң планын хөй чылдар дургузунда үргүлчү күүсетпейн келген. Айыткан ажыл-агыйлар эрткен чылын суггаттыг черге тараа культураларының гектарындан чүгле 4—5 центнер, картофельдиң 17-ден 36 центнер, ногааларның 4-тен 25 центнер куду дүжүдүн алганы ынчангаш таварылга эвес-тир. Чемишчидилгени ажыглаары чамдык ажыл-агыйларда мындыг четпес турда, хамаарышкан районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң тускай эртемниглери кандыг-даа хемчег албайн турары канчап-даа шын эвес.

Кышкы үеде өдекшидилге сөөртүп төгерин «Межегей», «Сүт-Хөл» совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы үргүлчүлевишаан турар. Өске ажыл-агыйлар база-ла ынчаар кылыры эргежок чугула.

Тоску беш чыл планының ийиги чылында Тываның тараажыларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. 1972 ЧЫЛДА СУГГАТ ЧОК ЧЕРНИҢ БИР ГЕКТАРЫНДАН 11 ЦЕНТНЕР, СУГГАТТЫГ ЧЕРНИҢ ГЕКТАРЫНДАН 15 ЦЕНТНЕР ТАРАА ДҮЖҮДҮН, ГЕКТАРДАН 90—100 ЦЕНТНЕР КАРТОФЕЛЬДИ, 120—140 ЦЕНТНЕР НОГААЛАРНЫ, КУКУРУЗАНЫҢ 160—200 ЦЕНТНЕР НОГААН МАССАЗЫН АЛЫРЫ, ТАРААНЫҢ НИИТИ ЧЫЫЛДАЗЫН 265 МУҢ ТОННА ЧЕДИРГЕШ, КҮРҮНЕГЕ 78 МУҢ ТОННА ТАРААНЫ САДАРЫ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕДЕ АЙЫТТЫНГАН. Мону чедип алыр дээш, улуг күжениишкин-биле ажылдаар, чер ажылының продуктулуун бедидериниң бүгү-ле курлавырларын болгаш болдунар аргаларын дилеп тывар, оларны чөп ажыглаар ужурлуг. Чемишчидилге — дүжүттү бедидериниң чугула курлавыры.

Ынчангаш партия райкомнары, райкүүскомнар, көдээ ажыл-агый эргелелдери бо чугула ажылче кичээнгейни күштелдирип, чемишчидилгени сөөртүп төгерин, чөп ажыглаарын хүн бүрү контрольдаар хүлээлгелиг.

ЧАДААНАДАН ФОТОМЕДЭЭЛЕР

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогунуң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи коммунист Самбуу Көк-оол газ-электри-биле каңнаарының мергежилин билдилиг шиңгээдип алган. Ээлчег нормазын ол доктаамал ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: С. Көк-оолдун ажылдап турары.

М. АНАТОЛЬЕВТИҢ фотозу.

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң механизаторлары сеялкалар септелгезин март 1-ге чедир дооскаш, 20 сеялканы техниканың белен турарының шугумунга чыскаарын хүлээнген. Эң дээре септекчилер Фёдор Сат болгаш коммунист Ооржак Дугаржап ээлчеглиг сеялканы септеп доозары билек чурукта тырттырган.

ШАЛЫПЧЫ ЭГЕЛЭЭННЕР

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи тоску беш чыл планының ийиги чылын күш-ажылчы шалыпкын темпилиг эгелээн. Январь айның бүдүрүлге планын хөмүр-дашчылар бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Хөмүр-дашты казып тыварының планы 104 хуу, херглекчилерге сайгарарының планы 104,5 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, хөмүр-даш тывыжының ниити хемчээли 16 хуу өскен. Бир тонна хөмүр-даштың бот-үнези январь айда планда көрдүнгенинден 14 копееккэ чиигээн.

Бүдүрүлге планының ажыр күүседдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң ачызында чедип алдынган. Кыштың соок үези-биле холбашкан чамдык бергелер турза-даа, разрезтиң коллективи январь айда бүдүрүлге күчүлериниң долу ажыглалын чедип алган. Шупту экскаваторлар, «БелАЗ» автомашиналар, өрүмнээр станоктар болгаш даг ажылдарында быжыглаан техниканың өске-даа хевирлери анаа туруушкун чок ажылдаан. Ылаңгыя хөмүр-даш чүдүрүп турар № 3 экскаватор (машинистери Н. Дресвянников, Л. Кузнецов) эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан болгаш ээлчег санында 1200—1400 тонна хөмүр-дашты чүдүрүп чорудуп турар.

Тоску беш чыл планының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир болгаш Совет Эвилелиниң беженчи чыл болур оюнга төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш разрезтиң коллективинде калбарган. Экскаваторларның дөрт бригадазының болгаш «БелАЗ-540» автомашиналар чолаачыларының ийи ээлчээниң аразында социалистиг чарышты организастаан. Оон аңгыда даг ажылдарының кол-кол тускай мергежилдеринде быжыглаттынган чээрби ажыг кижи боттары хууда хүлээлгелерни алганнар. Бригадалар, ээлчеглер болгаш тус-тус кижилер аразында чарышты ай санында түңнеп турар, а салбырлар болгаш цехтер аразында чарыштың түңнелдерин кварталда бир катап үндүрүп турар. Социалистиг чарыштың киржикчилериниң материалдыг сонуургалдарын бедидериниче угланган хемчеглерни разрезте ажылдап кылган болгаш оларны коллективтиг керээге киириштир бадылаар деп турар.

Январь айның түңнелдерин ёзугаар алырга, разрезтиң коллективинде калбарган социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни экскаватор машинистери В. Коновалов, А. Курин, В. Гончаров, «БелАЗ» автомашиналар чолаачылары И. Ведерников, М. Ямин, П. Левский, өрүмнээр станоктар машинистери К. Кадырга, А. Анищенко, Ю. Новиков, бульдозерист Е. Ермолин, В. Попов олар чедип алган. Даг ажылдарында быжыглаттынган кижилер шупту январь айда боттарынга онаашкан ажыл нормазын күүсеткеннер.

Разрезте коллектив кежигүннериниң техниктиг чогаадыкчызынга идепкейи бедип турар. Бо чылдың эгезинден бээр разрезтиң радионализаторлары 25 чаартыкчы саналды киирген. Оларның тозун бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткен.

Шахтёрлар коллективи бо чылдың планын декабрь 21-де күүсеткеш, пландан ажыр 20 муң тонна хөмүр-дашты Төрээн чуртка бээрин хүлээнген. Баштайгы айның түңнелинден ап көөрге, разрез салдынган сорулганың күүселдезинче бүгү күжүн, курлавырларын угландырып турар.

Д. САРЫКАЙ,
инженер.

ХУРАГАН КӨВҮДЭЭН

Шээр малдың чаш төлүн бо чылын менди камгалап алырын Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң кадарчылары хүлээнген.

Амгы үеде ажыл-агыйда ниитизи-биле 7989 хой төрээн, оларның 88-и ийистээн. Чаш төлдүң чаңгыс-даа хорамчазы чок болган. Совхозтуң Алдан-Маадыр салбырында хой кидин түдүк төрүп эгелээн, ында 5604 хураган менди алдынган.

Мурнакчы хойжуларның саны өскен. Чүге дээрге кижи бүрүзү-ле алган хүлээлгезин күүседири-биле ак сеткилдиг ажылдап, ниитиниң херээ дээш туржуп турар. Кадарчыларның тергиинннеринге дараазында эштерни хамаарыштырып болур. Эрткен чылын республикага хойжуларның ортузунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи Доржу Анываңович Ооржактың көргүзүглери эки. Ооң 240 хою төрээн, оларның 45-жи ийистээн, төлү менди. Оргу-Шөлде хойжу бригаданың бригадири Моңгуш Оттук, кадарчылар Ооржак Дажы-Намчал, Сарыглар Эртине төрээн хоюндан хөй хураганны менди алган.

Совхозтуң дирекциязы, партком чугула кампания—хой оолдаашкынының үезинде удуртукчуларны, тускай эртемниглерни тус-тус бригадаларда быжыглаан.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ЛЕНИН ОРДЕНИН ЖАК ДЮКЛОГА ТЫВЫСКАН

Делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы, Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозунуң кежигүнү Жак Дюкло Ленин ордени-биле шаңнатткан. Делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининиң мурнунга улуг алдар-хавыяалары, коммунизмниң херээнге, Октябрьның идеяларынга чайгылыш чок шынчызы дээш, тайбыңны быжыглаар, Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улустарының аразында найыралды хөгжүдер дээш демиселге идепкейлиг киржилгези дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлаанынга холбаштыр Совет Эвилелиниң бо дээди шаңналынга ол төлептиг болган.

Февраль 18-те Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Ленин ордени Жак Дюклога тывыскан.

Орденни тывысырда Н. В. Подгорныйның чугаалааны болза:

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден, Силерниң хөй санныг бүгү совет өңнүктериңерниң өмүнээзинден Силерге аадарлыг юбилей-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирерин, Ленин ордени-биле шаңнаанынга болгаш тывыскаанынга холбаштыр байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер, эргим эш Дюкло! Бистиң ниити улуг херээвис дээш буянныг ажыл-чорудулгага, чер кырынга тайбыңны быжыглаарының, совет болгаш француз улустарының найыралының эрге-ажыктарынга Силерге бот мөзүлепкен энергияңар болгаш чогаадыкчы чорууңар-биле моон соңгаар-даа база-ла ол хире идепкейлиг киржириңерни бистер шуптувус Силерге изиг-биле күзеп тур бис.

Жак Дюкло дээди шаңнал дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш Совет күрүнеге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн. Ам, кажан капитализм ханы кризисте чурттап турар үеде, бүгү делегейде хөй миллион кижилер кара чаңгыс болдунар төөгүлүг перспективаны социализмден көрүп турар дээрзин ол демдеглээн. В. И. Ленинниң өлүм чок өөредиинге даянмышаан, коммунистер ол перспектива дээш демисежип, чаа-чаа тиилелгелерже улустарны баштап бар чоруур. Ынчангаш ам-даа чурттаарым ол бүгү үеде коммунизмниң улуг херээ дээш идепкейлиг демисээлчи болуп артар мен деп, Жак Дюкло чугаалаан.

Шаңналды тывысып турда олурушкан СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёвка, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзеге, өске-даа совет эштерге, а ол ышкаш Францияның эртемден-коммунистериниң Москвада чоруп турар делегациязының баштыңы, ФКП-ниң Политбюрозунуң кежигүнү Ги Бессеке, ФКП ТК-ның кежигүнү Лео Фигерге, өске-даа француз өңнүктеринге Жак Дюкло чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Жак Дюкло бүгү эштерге өөрүп четтиргениниң сөстерин илергейлеп, бо таварылганы ажыглавышаан, Н. В. Подгорныйга ооң алдан тос харлаанынга холбаштыр байыр чедирген.

Түңнелинде Н. В. Пдгорный Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш совет улустуң адрезинге чугаалаан чаагай сөстери дээш Жак Дюклога өөрүп четтиргенин илергейлеп, хөй чылдарда чурттаарын, бүгү бодун аңаа бараан болдурган ол бедик идеалдар дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерни Жак Дюклога күзээн.

Н. В. Подгорный Францияның акы-дуңма Коммунистиг партиязының залда олурушкан төлээлекчилеринге изиг байырын чедирген. (СЭТА).

СПУТНИКТЕРНИҢ УЖУДУУШКУННАРЫ

Космоска ырак харылзаа төвү. (СЭТА). «Марс-2» болгаш «Марс-3» деп автоматтыг совет спутниктериниң Марс планетаның чоогунда орбиталарда ужудуушкуннары уламчылап турар. Февраль 18-ке чедир ук планетаны «Марс-2» спутник 111, «Марс-3» спутник 6 катап долганган. Марста спутниктер-биле харылзааны доктаамал чорудуп турар. Радио-харылзаалар үезинде станцияларның траекторияларын хынап, борт системаларының ажылының дугайында телеметриктиг медээлерни ап турар. Планетада температураның, ооң рельевиниң дугайында медээлерни алган.

Марсты кылымал спутниктериниң дузазы-биле шинчилээри уламчылап турар.

* * *

«Луна-20» деп автоматтыг станцияның ужудуушкуну уламчылап турар. Чер—Ай аразынга ужудуушкун үезинде станция-биле радиохарылзааны туткан болгаш шимчээшкин траекториязының параметрин хемчээтен, борт системаларының база станцияның агрегаттарының байдалын хынаан.

Ай чоогунда делгемче станцияның кирерин хандырары-биле ужудуушкун траекториязының таарыштырылгазын боттандырган. Ам ол станция Айны долгандыр ужуп турар.

Космоска ырак харылзаа тудар төп станция-биле харылзааны тудуп турар. Таарыштырылга-саналга төвү кээп турар медээлерни ажылдап кылып турар.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

Февраль 18-те Москвага демир-орук транспортунуң ажылчыннарының профэвилелиниң XXI съездизи ажылын дооскан. Съездиге профэвилелиниң Төп Комитедин, ревизия комиссиязын болгаш ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинче делегаттарны соңгаан.

Профэвилелиниң ТК-ның организастыг пленуму болган. Демир-орук транспортунуң ажылчыннарының профэвилелиниң Төп Комитединиң даргазынга Н. И. Ковалев база катап соңгуткан.

(СЭТА).

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ӨӨРЕНИП КӨӨР

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң кежигүннери тоску беш чылдың бирги чылында ажыл-агыйжы чедиишкиннерин түңнеп, чедир кылдынмаан чүүлдерни бот-шүгүмтүлелчи ёзу-биле илереткишаан, 1972 чылдың планныг онаалгаларын амыдыралга боттандырар дээш, ажыл-агыйны моон соңгаар шапкын хөгжүдериниң арга,курлавырын боттарының отчёттуг хуралынга чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, социалистиг чарышты организастаарынга, ажыл-ишчилерни олче мобилизастаарынга колхоз баштаар чери, партия организациязы улуг ажылды кылган. Колхозтуң экономиказының кол өзээ мал ажылы болганда, олче кичээнгейни салган, оон орулганы ап турар. Мал продуктуларын бүдүрерин — эътти план ёзугаар 3798 центнерни, дүктү —382 центнер азы планын 109 хуу күүсеткен. Сүттү 555 центнер кылдыр күүсеткен.

Малдың чаш төлүн камгалап алыры 87,5 хуу азы чүс бажка онааштыр 1970 чылдаазындан 39 башты чедир албаан. Янзы-бүрү чылдагааннардан 2606 баш мал өлген ийикпе, мурнунда чылдаазындан 1,7 катап хөй хорамчага таварышкан. Ону акшаже шилчидерге колхоз 78.481 рубль каражалыг болган.

Хойжу бригадаларының бригадирлериниң болгаш чамдык малчыннарның ээ-харыысалга чогундан малдың чаш төлүнүң хорамчазы улуг болган. Сагды-Бажында хойжу бригададан 628 хураган, Көк-Тей бригадазындан 469 хураган өлген.

Малдың өлүп хораарындан аңгыда, төрүүр малдың кызыраар чоруу база эвээш эвес. Эрткен чылын 426 баш бода, 1850 баш шээр мал кызыраан. Колхозтуң экономиказының үндезини мал ажылы болганда, олче кол кичээнгейни угландырып, мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын колхоз бүдүрүлгезинге нептередир, чыдып каап турарларны мурнакчыларның деңнелинче көдүрер дээш колхоз баштаар чери, партия организациязы кичээнгейни салыр турган.

Малдың кызыраар чорууның бир кол чылдагааны — бүдүрүкчү малдарже кичээнгей салбайн, тарып боозадыр деңнилгелиг арганы ажыглавайн, сула эдержилгени колдадып келгенинде. Малды кыштан хүр, семис чыл ажырарының үндезини чайгы семиртилгени организаставайн, өдек-кыштаан чогуур үезинде чылыглап, таарымчалыг кажаалар-биле хандырбайн келген.

Эрткен ажыл-агый чылында колхоз сиген белеткелиниң планын 83 хуу боттандырган. Ногаан суланы 141 тоннаны ажаан ап, гектардан кедергей куду—6 центнер дүжүттү алган. Көк суланы тараап, сынка турда-ла малга чаза бастырып чидирткен. Бо хүннерде мал чеминиң курлавыры эвээжээн.

Мал продуктулары бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының хемчээлин улгаттырарда мал ажылында четпестерни чайладыр херек. Эъткир, сүткүр уксааның бүдүрүкчүлери-биле чурт иштиниң малының уксаазын экижидер, зоотехниканың чурумун сагып, чаа сайзыраңгай арганы ажыглаары чугула.

Колхоз бүдүрүлгезинге дуржулгазын нептередип болур кызымак ажыл-ишчи кижилерни колхозта чок деп болбас. Хойжу Ооржак Чирик 100 баш төрүүр хойга онааштыр 100, Ооржак Севеп 97 хураганны, инек кадарчылары Куулар Артыш 98, Ооржак Намажык 84 бызааны камгалап алган.

Колхоз 1971 чылда мал ажылындан 625 муң рубль орулганы алыры көрдүнген, херек кырында 625.500 рубльдиң орулгазын алган.

Сүт садарының планы күүсеттинзе-даа, мал бажы өстүрериниң болгаш сүт бүдүрериниң планы күүсеттинмээн. Ооң чылдагааны чүдел? Малдың хөй кезиин эът углаанышкынныг кылдыр тургускаш, төрүүр болгаш саар малды семиртилгеге үскеш сатканындан болган. Ол чорук чүгле сүт бүдүрерин кудуладыр эвес, төрүүр малдың ниити баш санын кызырар болгаш малдан чаш төл алырының, малдың баш санын өстүрериниң айтырыынга бергедээшкинни таварыштырган.

СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпирин ёзугаар хойжуларны сууржуң чурттаалгаже шилчидер, ээлчежип кадарар ажылды организастаарын четпес чорудуп турар. Бо талазы-биле пенсионер-кадарчы Ооржак Мынчиктың саналын көрүптээлиңер.

— Колхозта тудуг бригадазы багай ажылдап турар. Малчыннарга чурттаалга бажыңының тудуу эвээш. Эрткен чылын 2 чурттаалга бажыңы туттунган. Байдал мындыг турда, бис канчап «Көржең-оолдаар» бис? Тудугжуларның санын көвүдедир, олче кичээнгейни салыр үе келген. Хоочун тудугжуларны мал ажылынче чорутканы шын эвес.

Ээлчеглиг кадатта кирген Доңгак Кырыма саналынга мынча дээн:

— Ак-Хем бажында малчыннарга чурттаалга бажыңын тудар, кыштагларны малчыннарга шуут быжыглаар. Ол чорук кыштагларга малчыннарның харыысалгалыг болурун хандырар. Хүлээнген кыштаан малчыннар боттары септезин, өскениң күжү-биле кыштаг септедир азырадыкчы хөөн турбас ужурлуг. Суурда бажыңнар туттунмайн турар. Ээлчеглиг кадаттан чамдык малчыннарның ойталаанының чылдагааны ында. Дүжерликтиң бугазын алгыткаш, мал чеми культураларны тарыырын баштаар чер көөр үе келген.

Колхоз албан, организация черлеринден болгаш колхозчулардан алыр өреден 8822 рубльди чедир албаан. Чамдык малчыннарның харыысалга чогу-биле чидирген малын төлеттирер хемчег алдынмаан.

Колхозчу ие-херээженнерни колхоз бүдүрүлгезинге хаара тудар, малчын өг-бүлелерни ээлчеглиг кадатче шилчидеринге белеткел кылдыр 25 олуттуг ясли-садты тудуп, ажыглалга киирген. Колхозчуларның культура одаа болур Культура бажыңының тудуун кылып турар. Ооң тудуунга 33 муң рубль чарыгдаар тургаш, 31 муң рубльди чарыгдаан. Цемент чогундан тудугну ара соксаткан.

Бо хүннерде колхозтуң шээр малы массалыг оолдап эгелээн. Баштай төрээн 2239 хойнуң чаш төлү бүрүн алдынган.

«Кызыл тук» колхозтуң баштаар чери отчёттуг хуралдың түңнелинде эрткен чылдың социалистиг чарыжының негелделерин ёзугаар, эки ажылдаан мурнакчыларны адаң, ортектиг бараанннарны болгаш дириг мал шаңналын тывыскан. Мурнакчы малчыннар Куулар Артып «Восход» мотоцикл-биле, Ооржак Чирик, Ооржак Севек — боолар биле шаңнаткан.

Колхозчуларның отчёттуг хуралынга тоску беш чылдың ийиги чылы—1972 чылда күрүнеге 378 тонна эътти, пландан ажыр 31 тоннаны, 41 тонна сүттү, а пландан ажыр 2 тоннаны, 50 тонна дүктү садар социалистиг хүлээлгени алгаш, Мөңгүн-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозун болгаш Өвүрде «Торгалыг» совхозту социалистиг чарышка кыйгырган. Ол ажыл-агыйларның төлээлери колхозтуң отчёттуг хуралынга олуржуп, эрткен ажыл-агый чылының түңнелинден кол көргүзүглерин деңнештирип, дуржулгазын солушкан.

Мал ажылдыг бо колхозта ажыл-херектиң байдалы эки эвес дээрзи үстүнде фактылардан тодаргай-дыр. Районнуң удуртур органнары, ылаңгыя көдээ ажыл-агый эргелели бо колхозту экономика талазы-биле быжыглаарынче кичээнгей салып, боттуг хемчеглерни дарый алыры негеттинип турар-дыр.

А. СОДУНАМ,
«Шынның» тускай корр.

Мал продуктуларын I кварталда садып ап турары

(1972 чылдың февраль 16-да медээ, хуу-биле)

Районнар	Эът	Сүт
1. Эрзин	78.6	34.9
2. Улуг-Хем	72.9	45.8
3. Бии-Хем	71.1	46.0
4. Таңды	54.1	49.8
5. Барыын-Хемчик	49.3	38.7
6. Кызыл х/с	45.0	51.5
7. Каа-Хем	38.5	46.5
8. Өвүр	37.3	10.4
9. Бай-Тайга	28.1	36.4
10. Чөөн-Хемчик	20.6	39.4
11. Тес-Хем	13.2	19.3
12. Тожу	—	55.0
13. Мөңгүн-Тайга	—	—
Республикада	47.0	45.8
Эрткен чылдың бо үеде	49.8	58.4

ТАЙЫЛБЫР. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садып ап турарының темпизи эрткен чылдыындан ырак куду. Баштайгы кварталдың бирги чартыында байдал үстүнде чурагайдан илдең. Ону улам тодаргайлап болур.

КОЛХОЗТАР. Күрүнеге сүт садарының квартал планын чүгле 47,1 хуу күүсеткен, а эрткен чылдың бо үезинде 59,9 хуу турган. Чамдык районнарның колхозтары дендии хожудап турар. Өвүрнүң чүгле 10,6 хуу, Барыын-Хемчиктиң—22,4 хуу, Тес-Хемниң—27,5 хуу четкен.

Эът садарының темпизи эрткен чылдан база оранчок куду. Чижээ, Тес-Хемниң колхозтары чүгле 11,5 хуу, Улуг-Хемниң—28,8 хуу, Барыын-Хемчиктиң—38,3 хуу, Бай-Тайганың—38,9 хуу болган. Ужурунда квартал планының дең кезииниден куду эвес болур турган.

СОВХОЗТАР. Эрткен чылдың бо үезинде кварталдың сүт планын 58,2 хуу күүсеткен турган, а ам чүгле 45,3 хуу четкен. Бо талазы-биле соругазын «Торгалыг» чүгле 10 хуу, «Тес-Хем»—11 хуу күүсеткен. Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарда байдал база эки эвес.

Республиканың чамдык совхозтары күрүнеге эът садарының квартал планын ырак чедир күүсетпейн турар. Чижээ, «Тес-Хем» чүгле 9,5 хуу, «Торгалыг»—18,4 хуу, «Тээли»—19,8 хуу чедирген. Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Барыын-Хемчик районнарда байдал база ындыг.

КОМСОМОЛГА ПАРТИЙЖИ ӨЗЕКТИ БЫЖЫГЛААР

Партийжи амыдырал

Ленинчи комсомолдуң ажыл-херээн Коммунистиг партия доктаамал удуртуп башкарып, бедии-биле үнелеп, аңаа бүгү тала-биле боттуг дузаны чедирип турар. СЭКП-ниң XXIV съездизи комсомолга партийжи өзекти быжыглаарынче база катап улуг кичээнгейни угландыргаш, ооң ажыл-херээн улам ыңай сайзыраңгайжыдар сорулга-биле партийжи салдарны аңаа чедирип, аныяк коммунистерни комсомол ажылынга быжыглаарының эргежок чугулазын айыткан.

Мурнунда чылдарда комсомолдуң удуртур ажылынга аныяк коммунистерни быжыглаар, аңаа партийжи удуртулганы экижидер дугайында ажылдың деңнели чамдык черлерге кошкак турганы чажыт эвес. Ынчаарга амгы үеде ол ажыл дыка күштелген, республикада 572 коммунист комсомол ажылында быжыглаттынган. Комсомолга партийжи удуртулганы экижидериниң, аныяк коммунистерни аңаа быжыглаарының талазы-биле СЭКП-ниң Эрзин, Барыын-Хемчик, Тожу, Бай-Тайга райкомнары элээн тодаргай ажылды чоруткан.

Партияның Бай-Тайга райкому сөөлгү үеде комсомол ажылынче кичээнгейни дыка күштелдирген. Райкомнуң бюрозунга, килдистерге, ол ышкаш чер-черде партия организацияларынга комсомол ажылының, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң дугайында айтырыгларны чугаалажып, ону экижидери-биле холбашкан хемчеглерни боттандырып турар.

Бо районнуң «Тээли» совхозунуң салбырларында, «Мурнакчы» колхозта партия болгаш комсомол организацияларының каттышкан хуралдарын эрттирерин практикалап келген. Ол чорук комсомол организациязының дайынчы арга-шинээзин бедидеринге, комсомолчуларның идепкейин көдүреринге улуг идиглиг боор турар. Чижээ, «Мурнакчы» колхозтуң комсомолчулары көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң эң чугула участоктарында кол күш болуп турар.

ВЛКСМ органнарының ажыл-чорудулгазының чедиишкиниг болуру — аңаа партийжи удуртулганы күштелдиргенинден долузу-биле хамааржырын амыдырал бадыткап турар. Ол ажыл хөй талалыг. Ынчалзажок аңаа партийжи удуртулга дээрге, ооң бодунуң шуут кылыр ажыл хүлээлгезин холгаарлаар дээни ол эвес. Чүге дээрге Ленинчи комсомол Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ажылдаар тускайлаң ажыл-чорудулгалыг, массалыг организация болгай.

Бо чугула ажыл-херекти хаңдыр билип, аңаа чогуур дузаны өй-шаанда көргүзүп турар партия организациялары бисте эвээш эвес. Бо талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунда парткому (секретары Ч. Ондар), Бай-Тайганың «Мурнакчы», Эрзинниң «Мөрен» колхозтарында парткомнарны (серетарьлары Д. Мижит-оол, С. Ондар) чижекке киирип болур. Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермаларында партия эге организациялары (секретарьлары эштер С. Шырап, В. Байлак) комсомол ажылынга доктаамал дузалап, оларның эгелээшкиннерин деткип келгенинден ол фермаларның көргүзүглери үргүлчү бедик болуп турары таварылга эвес.

Чижээ, Дөргүн сүт-бараан фермазы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган комсомолчу-аныяктарның коллективи. Ынчалза-даа мында коммунистер, күш-ажылдың хоочуннары база бар. Ук ферма эрткен чылдың түңнелдери-биле бедик көргүзүгнү чедип алгаш, ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл тугун чаалап алган. Мында бир саар инекке онааштыр чылда 2103 кг сүттү, төрүүр 100 инекке онааштыр 90 бызааны менди камгалап алган. Ооң комсомолчулары Бүгү-эвилелдиң Ленинчи зачёдунда идепкейлиг киржип, кижи бүрүзү комплекстиг планныг ажылдап турар.

Ында комсомол организациязы (секретары С. Долума) хуралдарны ай санында эрттирип, бүдүрүлгеге болгаш ажыл, амыдыралга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны оларга чугаалажып келген. Ылаңгыя «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турарывыс» деп темага чоокта чаа эрттирген комсомол хуралы сагыш-сеткилди хайныктырып солун, эрткен. Комсомол организациязы эң төлептиглерни ВЛКСМ-ге болгаш партияга киирип алыр дээш база-ла элээн хемчеглерни чоруткан. Олар сөөлгү чылда комсомолга 5 кижини хүлээп алган, партияга киирери-биле 3 мурнакчы саанчыларны сүмелээн.

Ленинчи комсомол партияның бүзүрелдиг курлавыры, дайынчы дузалакчызы. Ындыг болганда партияның хүрээлелинге эң төлептиг комсомолчу оолдарны, кыстарны шилип киирип алыры эргежок чугула. Бо талазы-биле эрткен чылын СЭКП-ниң Кызыл, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Таңды, Улуг-Хем райкомнары элээн тодаргай хемчеглерни ап, төлептиг аныяктарны комсомол дамчыштыр хүлээп алган.

Ынчалза-даа бо чугула ажыл-херекти чамдыкта ам-даа чогуур негелдезинге чедир көрбейн баар таварылгаларны таарымчалыг деп санап болбас. СЭКП-ниң дараазында райкомнары: Каа-Хем — 9, Бии-Хем — 4, Тес-Хем — 5, Тожу — 7, Эрзин — 5 комсомолчуларны бүгү чыл дургузунда партияга хүлээп алган. Байдал мындыг турда, үстүнде айыткан райкомнарның организастыг килдистери (эргелекчилери эштер Данченко, Габитов, Сандан, Дожувай, Ондар) бо талазы-биле кошкак ажылдаанын айтыр херек.

Тываның комсомол организациязының ажыл чорудулгазынга чугула болуушкун — отчёт соңгулдалыг хуралдар эрткен чылдың сентябрь-декабрь айларда болгулаан. Олар комсомол организациязының чорудуп келген ажылын түңнеп, чедир кылдынмаан чүүлдерни илередип, ону чайладыр оруктарны айтып, партия организацияларының дорт удуртулгазы-биле болуп эрткилээн.

Отчёттуг хуралдарның канчаар чоруп турарының дугайында СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң, Бай-Тайга райкомунуң бюроларынга чугаалажып, илерээн четпестерни эдериниң дугайында тодаргай хемчеглерни өй-шаанда алгылаан. Чер-черде партия организацияларындан комсомолдуң отчёт-соңгулдалыг хуралдарын эрттиреринге практиктиг дузаны чедиргенинден олар ниитизи-биле идей-политиктиг бедик деңнелге эрткилээн.

Комсомолдуң отчёт-соңгулдалыг хуралдары ниитизи-биле организастыг бедик деңнелге эрткен-даа болза, чамдык партия организацияларындан маңаа удуртулганы кошкатканындан Чөөн-Хемчиктиң «Искра», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозтарынга, ол ышкаш «Совет Тыва», «Өөк» совхозтарга комсомол хуралдары айыткан хүннеринде болбайн, организас талазы-биле чавыс байдалга чоруттунган.

Комсомолга партийжи удуртулгага чугула чүве—комсомол организацияларын шыырак эртем-билиглиг, идепкейлиг, ажыл-иш дээш хайнып чоруур кадрлар-биле быжыглаары болгай. Мооң-биле кады комсомолдуң удуртур кадрларын өөредири, оларның ажылынга практиктиг дузаны көргүзери эргежок чугула. Маңаа хамааржыштыр алыр болза, комсомол организациязының секретарьларының халажыр чоруу бистиң республиканың колхозтарында, албан организация, үлетпүр бүдүрүлге черлеринде ам-даа хөй. Маңаа чаңгыс чижектен көрээл: Тес-Хем районга 1970 чылда отчёттуг хуралдарга комсомол организацияларының 25 секретарьларындан 13 кижи халашкан болза, а 1971 чылда 26 эге организациялардан 15 кижи солушкан. Районда эңне хөй комсомолчуларлыг «Тес-Хем» совхозтуң төвүнде, салбырларында комсомол эге организацияларының секретарьлары чылдың-на халажыры шуут чаңчыл апарган.

Эрткен отчёт-соңгулда үезинде ол-ла районнуң «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарда комсомол комитеттериниң секретарьлары янзы-бүрү чылдагааннардан катап соңгуттааннар. Олар мындыг дүрген халажып, солчуп турда, совхозтуң парткому, колхозтарның партия организациялары ол айтырыгже ындыг-ла улуг кичээнгей салбаан.

Бир эвес 1970 чыл-биле деңнээр болза, комсомолда ажылдап турар коммунистерниң ниити хуузу амгы үеде 8,2 хууга өскен. Ындыг болза-даа эрткен отчёттуг үеде чамдык партия организациялары бо чугула айтырыгже шоолуг сагыш салбаан. Чөөн-Хемчик районнуң комсомол организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралынга соңгуткан 65 секретарьдан чүгле 18 кижи коммунист, а Бии-Хемниң 35 эге организацияларынга чүгле 5 коммунист соңгутканы маңаа тодаргай чижек болур-дур.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның идепкейлиг киржилгези чокта улус ажыл-агыйының болгаш культура тургузуушкунунуң кандыг-даа ажылын чедиишкинниг шиитпирлээри берге. Ынчангаш комсомолга партийжи удуртулганы экижидип, партийжи өзекти быжыглап тургаш, ооң ажылын үениң негелдезинге дүүштүр тургузуп, чаа бедик чадаже көдүрер херек.

Партия организациялары ажыл-агыйның харысалгалыг участоктарын, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын комсомолга даандырып турар. Бо хүндүлүг болгаш харысалгалыг сорулганы комсомол органнары чер-черде партия организацияларының удуртулгазы, доктаамал дузазы-биле чедиишкинниг күүседир апаар. Ынчангаш комсомолга партийжи өзекти быжыглаарының, СЭКП-ге хүлээп алдынган аныяк коммунистер ол партийжи даалганы идепкейлиг үргүлчүлеп, төлептиг күүседириниң чугулазы ында.

И. КЕЛИК-СЕНГИ,
СЭКП обкомунуң партийжи организастыг ажылдар килдизиниң инструктору.

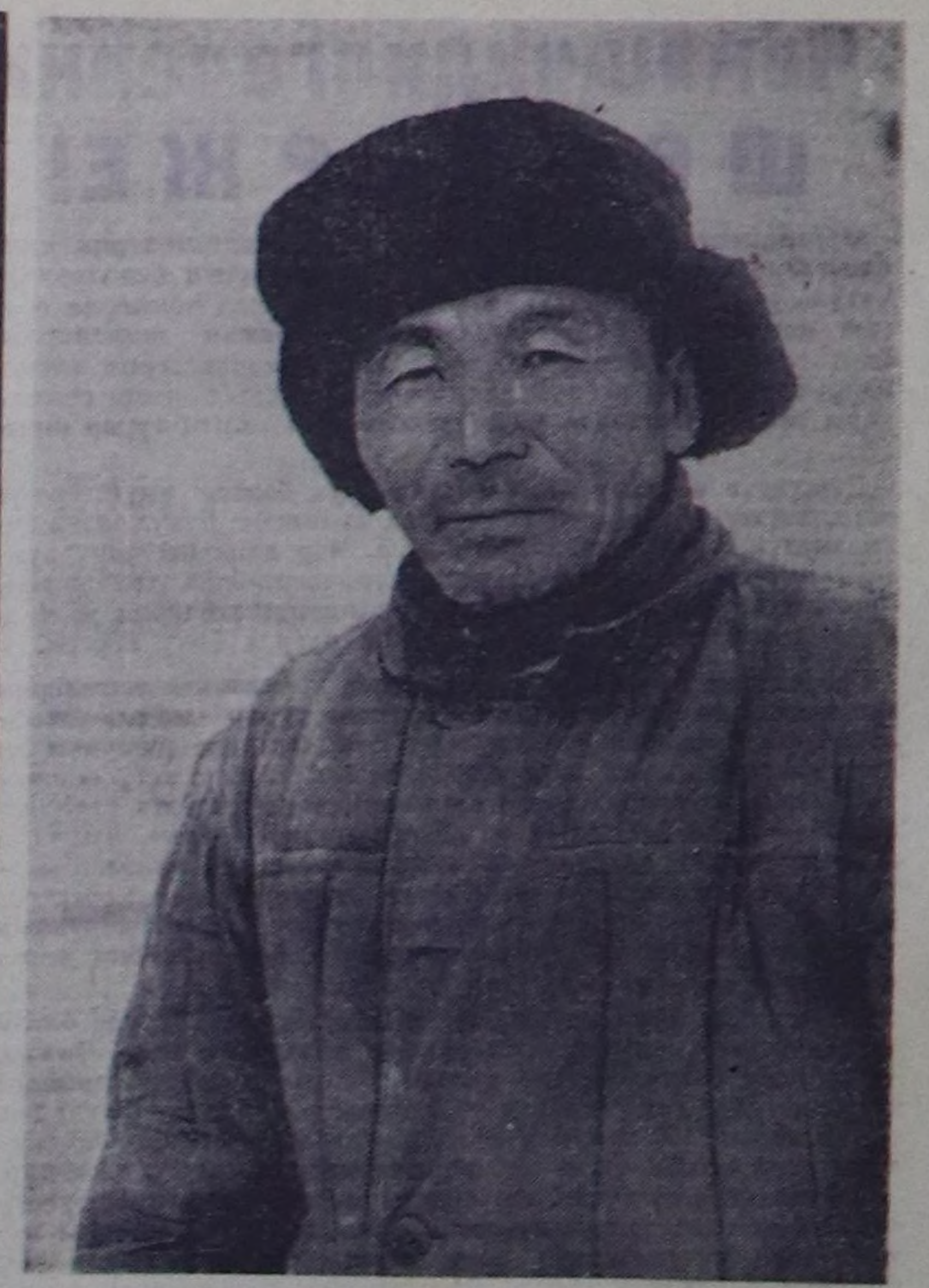

«Өөк» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи — район Совединиң депутады С. Т. Лакпар тоску беш чылдың ийиги чылының кыжын чедиишкинниг эрттирип турар. Ооң хүлээнген 120 инектериниң деңгел-күжү шыырак.

ЧУРУКТА: С. Т. Лакпар.

П. ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу.

ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

Тоску беш чылдың ийиги чылын Бай-Тайга райпозунуң садыгжылары күш-ажылчы базымнарлыг эгелээн. Райпо январьда бараан саарылгазының планын 106 хуу күүсеткен.

Шуй көдээ магазинде Хертек Сесеңмаа, район төвүнде үлетпүр барааннарының болгаш аъш-чем продуктуларының холушкак магазининде садыгжылар Аракчаа Сүүр-Ак болгаш Сарыглар Сесеңмаа олар январьда бараан саарылгазының планын 110—120 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнакчылары болганнар.

Аныяктар коллективинде

Районнуң комсомол конференциязынга отчёт илеткел кылган ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Б. С. Чымба көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң аныяк мурнакчылары-биле кады «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективин болгаш ында мурнакчы саанчы, комсомол эге организациязының секретары Донгак Бупуштайның адын чоргаарал-биле адаан.

Комсомолчу кыс чеди чыл бурунгаар бо фермага ажылдап эгелээн. Баштайгы үеде ажылдың арга-дуржулгазын билбес аныяк кижиге бергелер турган болбайн аан. Оон аңгыда ынчан ферманың ажылдакчыларынга ажылдаар таарымчалыг байдал тургустунмаан, малга эки кажаалар чедишпес, чем суур база эвээш турган. Ол чүүлдер сүт саалдазын көвүдедиринге таарымча чок салдарлыг болган. Ынчалзажок аныяк саанчыларның, күш-ажылчы идепкейи кошкаваан.

Сөөлгү каш чылдарда ферма таныттынмас кылдыр өскерилген. Ында саанчылар болгаш кадарчылар ийи-ийи квартиралыг чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнары-биле хандыртынган. Фермада уруглар яслизи, чунар-бажың, кызыл-булуң, клуб, кино установказы доктаамал ажылдап турар. Ында электри чырыын база киирген. Бо бүгү чүүлдер аныяктарның ажылдаарынга, өөрениринге таарымчалыг апарган.

Ооң ажылдакчыларының хөй нуруузу комсомолчулар болгаш аныяктар. Олар комсомол организациязының удуртулгазы-биле совхоз бүдүрүлгезинге болгаш масса-политиктиг хемчеглерге идепкейлиг киржип турар. Эрткен чылын ол коллективке коммунистиг күш-ажылдыы деп атты тывыскан, 16 комсомолчу-аныяктар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган.

Тоску беш чылдың бирги чылында ферма планныг даалгазын ажыр күүсеткен болгаш чамдык саанчылар бир инекке онааштыр 1600—2000 кг сүттү саггап. Оларга С. Караш, С. Севилбаа, К. Кызыл-оол, С. Көк, Х. Сагаан, С. Алдын-кыс болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Социалистиг чарышка бедик бүдүрүлгечи көргүзүглери дээш ол аныяктар коллективинге ВЛКСМ Төп Комитединиң турасчаалдыг вымпелин тывыскан. Ында чоруттунуп турар бүгү ажылдарга эш Бупуштай удурткан комсомол организациязы төлептиг үлүүн киирип келген. Ооң ажылдакчылары комсомолдуң политиктиг чырдыышкынында болгаш аныяктарның кежээки школазында хаара туттунган. Комсомолчу бүрүзү Бүгү-эвилелдиң Ленинчи зачёдунга идепкейлиг киржип турар.

Комсомол организациязының хуралдарын устав ёзугаар эрттирип, оларга ферманың ажыл-херээниң, аныяктарның ниити эртем билиин болгаш мергежилин бедидериниң дугайында айтырыгларны чугаалажып келген. Клубта бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмү ажылдап турар.

Ээр-Хавактың сүт бараан фермазында аныяктар коллективи тоску беш чылдың ийиги чылында эрткен чылдыындан бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш улам күжениишкиниг ажылдап турар.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозунда аныяк малчыннар хөй. Оларның бирээзи Катя Иргит улуг хойжу хүлээлгезин эки күүседип турар. Ооң түңнелдери өске малчыннардан дудак чок.

ЧУРУКТА: комсомолчу хойжу Катя Иргит.

Н. БРЕДИХИННИҢ фотозу.

Кызылчыларның сорулгалары

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан социалистиг чарышты калбарткаш, Кызыл хоорайның ажылчы чоннары 1971 чылда бүдүрүлге кылыгларының хөй хевирлерин бүдүрериниң болгаш сайгарарының чыл планын алды хонук бурунгаар күүсеткен.

Хоорайның план комиссиязының даргазы **А. И. Балакин**, саң килдизиниң эргелекчизи **В. П. Барабанов** олар хоорай Совединиң алдыгы сессиязынга илеткелдеринге ол планнарның күүселдезиниң түңнелдерин, 1972 чылда хоорайның ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң сорулгаларын тодаргай көргүскүлээн.

1970 чылга деңнээрге эрткен чылын продукция сайгарылгазы 14,4 хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чыл иштинде планга удур 5,5 хуу бедээн.

Транспорт, садыг бүдүрүлгелери болгаш ниитиниң чемненилге черлери чыл планнарын күүседиринге чедиишкинниг болган. Хоорай Совединиң ажыл-агыйлары продуктуларның кол хевирлерин бүдүрериниң планын боттандырып, эът, сүт, дүк, тараа, чуурга садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Тудуг организациялары үлетпүрнүң, культура-амыдыралдың эң чугула чамдык объектилерин ажыглалга киирген. Коммунал болгаш культура-амыдырал хандырылгазының, чаагайжыдылганың, ногаанчыдылганың чамдык ажылдары кылдынган. Чоннуң культура-амыдыралының хереглелин хандырарынга, оларның материалдыг байдалын экижидеринге ол бүгү ажылдар улуг ужур-дузалыг болган.

Тоску беш чылда хоорайның улус ажыл-агыйын улам хөгжүдер сорулганы боттандырып болур арга, курлавырлар бар. Беш чылдың биргизиниң түңнелдери ону база бадыткап турар. Ынчалза-даа бүдүрүлгелерниң, организацияларның ажылында ам-даа шыңгыы четпестер хөй. Курлавырларны долу эвес ажыглап турар. Эрткен чылын хоорайда 26 бүдүрүлгениң иштинден «Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг материалдар заводу, караа көзүлбестерниң Бүгү-эвилел ниитилелиниң өөредилге-бүдүрүлге чери продукция сайгарарының чыл планын күүсетпээн. Тудуг организациялары эрткен чылын тудуг-монтаж ажылының планын чүгле 83,6 хуу күүсеткен. Эң чугула чамдык объектилерни ажыглалга киирип шыдаваан. Көдээ ажыл-агыйда четпестер улуг. Ылаңгыя «Тере-Хөл» колхозта малдың продуктулуу куду, улуг чидириглиг болуп турары дүвүреңчиг. Бо ажыл-агый күрүнеге эът, дүк садарының чыл планын күүсетпээн.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң болгаш шынарының талазы-биле Кызылдың инспекциязының кол инспектору **А. М. Градобоев** санал бергеш, көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарын экижидериниң айтырыгларынга доктааган. Күрүнеге дужаар малдың семиртилгезин, сүттүң шынарын экижидеринче кичээнгейни күштелдирери негеттинип турар. Ажыл-агыйларның боттарының мал чемнерин бүдүрүп ап турары кончуг эвээш. Ынчангаш мал чемин бүдүрериниң культуразын бедидери, сиген кезер черлерни бүгү талалыг калбартыр болгаш экижидери, хөй чылдыг үнүштер болгаш өске-даа мал чеми культураларының тарылгазынче сагыш салыры чугула деп ол демдеглээн.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң чолаачызы хоорай Совединиң депутады **И. М. Закулитин** найысылалдың өзүп, сайзырап, ооң ажыл-агыйының хөгжээнинге бодунуң чоргааралын илергейлээн. 1945 чылда аңаа чүгле чаңгыс автобус маңнап турган болза, ам автобус маршруду 12 четкен. Чүгле бо чылдың эгезинден бээр безин Кызылдың политехникумунуң ажыттынганы-биле холбаштыр 12 дугаар автобус маршрудун, Енисейниң оң талазында чурттап турар школачыларны чедиреринге таарымчалыг кылдыр 11 дугаар автобус маршрудун ажыткан. Бо дээрге сургуулдарны, школачыларны ынайбээр чедиреринге дыка чогумчалыг апарган. Оон аңгыда 8 дугаар автобус маршрудун катап ажылдаткан. Ынчалза-даа хоорайның иштинге ажылчы чоннуң транспорт чедирилгезиниң деңнели чамдык девискээрлерде берге байдалда. Мооң бир кол чылдагааны—организас чок чорукта, Кызылдың алгы заводунуң директору депутат **Г. Ш. Сафиуллин** 4 дугаар автобус маршрудун чижекке айтып шүгүмчүлелдиг саналды кылганы чөптүг. Ол девискээрде ажылдап, чурттап турар кижилер 15—20—30 минута иштинде автобус манаар ужурга бо-ла таваржыр. Ындыг таарымча чок байдалды өөренип көөрү чугула деп эш Сафиуллин саналдаан.

СЭКП Кызыл хооркомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизи депутат **Б. П. Свинцов** бодунуң саналынга тоску беш чыл планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш хоорайның ажылчы чоннарының ортузунда чарыштың калбарганын айыткаш, бүдүрүлге, тудуг, чоннуң амыдырал хандырылга черлери бар аргаларны долу ажыглавайн турарын анализтээн. Чамдык коллективтерде социалистиг чарышты четпес организастаан. Ылаңгыя Чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективинде тус-тус кижилер социалистиг хүлээлге чок ажылдап турар. Мооң бир чылдагааны чоннуң негелде-хереглелдерин үениң деңнелинге дүүштүр өөренип көөрүнче кошкак сагыш салып, эргижирээн практика-биле ажылдап турарында.

Тудуг ажылында шыңгыы четпестер ажылды кошкак организастаанындан болуп турар. Тудугну улуг панельдер-биле тудар арганы келир чылын боттандырып эгелээр деп турары республика найысылалынга улуг тудугларны индустриалдыг арга-биле чорудар, ооң шынарын экижидер, темпизин бедидер арганы бээр деп оратор демдеглээн.

1971—1975 чылдарның беш чыл планының кол көргүзүглерин болгаш 1972 чылда хоорайның ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң болгаш социал-культура тургузуушкунунуң хөгжүлдезиниң планының база 1972 чылдың бюджединиң дугайында шиитпирлерни сессия хүлээп алган.

В. МААДЫР,
«Шынның» тускай корр.

Чер-бистиң байлаавыстың үндезини

ШЫҢГЫЫ НЕГЕЛДЕНИ САЛЫР

«Ленинчи орук» колхозтуң тараажылары черни ажыглаарын шыңгыы негелде-биле чорудуп турар. Ол черле чөп. Чер дээрге бистиң чемгерикчивис-тир. Ооң хайыралалын алгаш, үнүш-дүжүткүрүн катап тургузар дугайында сагыш салыры —тараачынның дорт хүлээлгези.

Бистиң колхозта чер ажылының бедик культуразы дээш, гектар чер бүрүзүнден эң-не хөй продукцияны алыры дээш чарыш бригадалар, звенолар аразында калбарган.

Тарылга ээлчештирилгезин колхозта киирген болгаш шиңгээдип алган. Хөрзүннү болбаазырадырының чогумчалыг технологиязын ажыглап, органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерге төп, үнүштер камгалаарының химиктиг аргаларын ажыглап турар бис.

Бистиң колхозка 1969 чылда тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип эгелээн соонда гектар чер бүрүзүнүң дүжүттүү дораан-на илези-биле бедип турар апарган.

Үрезин ажыл-агыйын экижидер талазы-биле колхозка хөй чүүлдер кылдынган. Чүгле 1-ги болгаш 2-ги класстың үрезиннерин чажып тарып турар бис. 1972 чылда үрезин участогунга чүгле «Элита» үрезинни чажып тараан турар. Тараа культураларының үрезин ажылын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерниң системазын бисте ажылдап кылган.

1972 чылда бистиң ажыл-агыйывыс бирги болгаш ийиги репродукцияның 1000 тонна эки шынарлыг үрезинин өске ажыл-агыйларга садып сайгарарын планнап турар. Дараазында чылдарда-даа ынчаар кылыр апаар бис. Чүге дээрге ол чорук, бирээде, ажыл-агыйга орулганы бээр. Ийиде, өске ажыл-агыйларның эки шынарлыг үрезинниг болурунга, тарааның дүжүдүн бедидеринге улуг идигни бээр. Ынчангаш элита үрезинни бистиң колхозта тускай бригада өстүрүп турар.

Хөрзүннү болбаазырадырын шын кылырга, дүжүттүң немелдези улуг болурун практика бадыткаан. Ындыг болган төлээде, чер ажылының культуразын бедидер дугайында айтырыг бисте бирги черде тургустунган.

Куруктурар аңдарылганы азы аңгыс аңдарылгазын кончуг деси кылып, чыл бүрүзүнде ооң угланыышкынын өскертип турар бис. Ынчаар кылырга, хөрзүннү хат албазынга эки. Черни аңдарарының ханызын алыр болза, тарышкын каъдының болдунар шаан барымдаалап, 18-22 см ханы кылып турар.

Тарылга мурнунда хөрзүннү эки шынарлыг кылдыр болбаазырадыр чорук үнүштүң чогумчалыг өзеринге база сайзыраарынга кончуг чугула. Илииртээшкинни база-ла янзы-бүрү угланыышкынныг кылдыр ийи, а чамдыкта үш катап чорудуп турар.

Чазын эрте чажар тарааларны чаштырган соонда, үш азы дөрт хонук эрткенде, бок үнүштерни узуткаар, а ол ышкаш тарааның бир дески үнерин хандырар сорулга-биле илииртээрин бистиң механизаторларывыс кылып турарлар.

Бистиң колхозувуста чемишчидилгени ам-даа четпес ажыглап турарын миннип чугаалаар херек. Органиктиг чемишчидилгениң курлавыры улуг, муң тонна чедир өдек ажыглал чок чыдар. Бо чылын ону бүрүнү-биле ажыглаар сорулга салдынган. Бо талазы-биле бисте эргежок чугула херектиг техника чок болуп турарын айытса чогуур. Органиктиг чемишчидилгени шөлдерге төгеринге колхозка «Сельхозтехника» салбыры дузалаар хүлээлгелиг. Бистер чыл бүрүде-ле өдек чудурер механиктиг хүүректи бээри-биле дилег кылып, «Сельхозтехникага» чагыгны киирип турар бис. Ынчалзажок өдек чудуруп болур бөдүүн техниканы безин албадывыс. Көдээ ажыл-агыйны эргежок чугула бүгү чүүлдер-биле хандырар бо чугула албан черни колхозтарга кичээнгей салбайн турары элдептиг.

Ынчаарга минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарын чыл бүрүде көвүдедип турар бис. Ооң түңнелинде дүжүттүң немелдези база-ла улгадып турар. Бистиң механизаторларывыс минералдыг чемишчидилгени үрезин-биле кады чаштырып турар. Ынчаар кылырга, бээр үре-түңнели бедик болурун бистиң практикавыс бадыткаан.

Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының девискээринде бок үнүштер эндерик. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйлар ооң-биле демиселди чорутпайн, бок үнүштерни узуткаарының дээштиг аргаларын ажыглавайн турары кончуг четпес. Оруктар болгаш шөлдер-кыдыгларында эндере үнгүлеп келген бок үнүштерни чогуур үезинде кезип кааптар дугайында кым-даа сагыш салбайн турар. Шак мындыг чорук-биле моон соңгаар эптежип болбас. Бир ажыл-агыйның шөлдеринде өзүп үнүп турар бок үнүштер кожазында өске ажыл-агыйның девискээринче тарап нептереп турар-дыр. Ындыг болганда, ажыл-агый бүрүзү бок үнүштерни узуткаар дугайында сагыш салыр херек. Бистиң кол байлаавыс болур черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң бир эргежок чугула чүүлү—ону бок үнүштерден арыг тургузары болгай.

«Ленинчи орук» колхоз бодунуң шөлдеринден бок үнүштерни аштап, арыглаарынга онза кичээнгейни салып турар. Черден элбек дүжүттү алыр дугайында сагыш салып турар кижи бүрүзү-ле ону кылыры эргежок чугула болгай. Тараалар кулакталып үнүп турар үеде хоран химикаттарны самолёттан чаштырарын чылдың-на ажыглап турар бис. Ол дыка ажыктыг, дээштиг болур. Оон аңгыда, болдунар аргазын барымдаалап ОВШ-1 деп хоран бүдүмелди аңаа чаштырарын база ажыглап турар. Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери шөлдерге гербицидтерни вертолёттан чаштырар дугайында айтырыгны сөөлгү чылдарда республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң мурнунга тургузуп турар апарганы черле чүүлдүг. Бир эвес ол айтырыгны чогумчалыг кылдыр шиитпирлептер чүве болза, тараа шөлдериниң бок үнүштерин 100 хуу узуткаары болдунар аргалыг апаар болгаш гектар черден тарааның немелдези 3-4 центнер чедер, ооң бот-үнези дыка чиигээр ийик.

И. ТАРАКАНОВ,
Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозтуң кол агроному.

Шамбалыгда

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралда боттандырып, беш чылдың ийиги чылында мал ажылынга эки түңнелдерни чедип алыр дээш, Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң Шамбалыг салбырының малчыннары бар аргаларны ажыглавышаан, күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Салбырның баштаар чери болгаш партия эге организациязы кыштаглаашкынче онза кичээнгейни салган. Кадарчыларның кодан бүрүзүнде мал чеми бар, ону үзүктелдирбес дээш саванны, сигенни болгаш өске-даа чемнерни немей сөөртүп чедирип турар. Малдың кышкы байдалында, чемниң кадагалалында болгаш чарыгдалында шыңгыы контроль тургустунган. Ниитиниң малын кыштан менди ажырар, чаш төлге чидириг болдурбас дээш, кадарчылар, зоотехниктер күжүн салып турарлар. Амгы үеде малдың байдалы эки, кодан бүрүзүнде оолдаашкын эгелээн.

Хойжу коданнарда чаш хураганнар хүн бүрү немежип турар апарган. Совхозта комсомол комитединиң салбырже чоруткан аныяктарын кадарчыларга хуваагаш, сакманщиктедип чоруткан бис. Хоочун сакманщиктер О. Тарак, Д. Дыртык-Уруг болгаш өскелер-даа чаа сакманщиктээн аныяктарны өөредип, чаш хураганнарны канчалдыр ажаап-тежээрин сүмелеп турарлар. Комсомол комитединиң чоруткан аныяктарының аразында оолдар база бар. Олар уруглардан дудак чок чаш хураганнарны ажаап өстүрүп турар. Кадарчы К. Норбуда сакманщиктеп барган оолдар А. Куулар, М. Салчак олар 90—90 хураганнарны хүлээп алган өстүрүп турарлар. Комсомолчу кыстар Т. Моңгуш, З. Донгак, Л. Седен болгаш өскелер-даа хөй хураганнарны хүлээп алган өстүрүп турар. Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел комитеттери сакманщиктерниң социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылган. Хүлээп алган хураганнарын чидириг чокка өстүргеш, дужаап берген сакманщикке 10 рубль-биле кады вымпел тывсыр.

Салбырның баштаар чери болгаш партия эге организациязы кадарчыларның хандырылгазынче кичээнгейни салган. Коданнарны автолавка хүн бүрү кезип, хереглелдиң чугула барааннарын чедирип турар. Чолаачы-садыгжы кадарчыларның чагыгларын демдеглеп алгаш, барааннарны чедирип турарын демдеглээри чугула. Бистиң кадарчыларывыс шуптузу чагылгалыг. Почтачы коммунист П. Шокпаа коданнарже хүн бүрү чоруп, журналдарны, солуннарны кадарчыларга чедирип берип турар. Почтачы агитатор хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, беседаларны, информацияларны кылып чоруур.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуп байырлаар дээш кадарчылар социалистиг чарышты калбарткан. Оларның хүлээлгелериниң күүселдезин партия эге организациязы хынап, мурнакчыларны демдеглеп, шаңналче киирип турар.

Д. САРЫГЛАР,
салбырда партия эге организациязының секретары.

КАМГАЛАНЫР КҮЖҮВҮСТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

Совет Эвилели — тайбыңга ынакшылдыг күрүне, ону бистиң социалистиг тургузуувустуң характери тодарадып турар. Бистиң чуртувус империализмниң агрессчи политиказынга удур тайбыңның идепкейлиг камгалаарының болгаш делегейниң айыыл чок чорууш камгалаарының политиказын тургузуп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизи тайбыңның программазын ажылдап кылган, ону боттандырар дээш бистиң чуртувус амгы үениң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң деткимчези-биле делегей аренизында демисежип турар. Ол программаның амыдыралчы күжүнүң болгаш төөгүлүг ужур-дузазының чаа бадыткаашкыны болза, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чоокта чаа Прагага эрткен чөвүлел хуралының шиитпирлери болур.

Тайбыңны камгалаар дээш демиселдиң кол элементилериниң бирээзи болза, ССРЭ-ниң болгаш социализмниң акы-дуңма чурттарының экономиктиг база камгалал күчүзүн чайгылыш чок быжыглаары болур. «Чоннуң тургускан бүгү чүүлдерин идегелдии-биле камгалаан турар ужурлуг. Совет күрүнени быжыглаары — ооң Чепсектиг Күштерин быжыглаар дээни, бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр аргазын бүгү тала-биле бедидер дээни ол-дур. «Бистер ам дээрезинде дүвүреңчиг делегейде чурттап турар болганывыста ол сорулга эң кол болуп артар-даа» деп эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездизинге чугаалаан.

Совет күрүне коммунистиг тургузуушкуннуң айыыл чок чорууш идегелдиг хандырар дээш камгалалды быжыглаарынга дыка хөй материалдыг, саң-хөө болгаш кижи курлавырларын берип турар. Совет Эвилели, социалистиг кады ажылдажылганың чурттары империалистерниң чимзенишкиннерин көрүңгүрүбиле хайгаарап көрбүшаан, чоннуң чаагай чоруунуң өзүлдезин, а ол ышкаш камгаланыр арганы эргежок чугула деңнелге тургузарын хандырар сорулгалыг бодунуң национал экономиказын бүгү тала-биле хөгжүдүп турар.

• • •

Дайынның характери, ооң хемчээли чурттуң экономиктиг байдалындан улуу-биле хамааржыр дээрзин дайын төөгүзү херечилеп турар. Экономика — Чепсектиг Күштерниң хөгжүлдези үндезилеттинген материал-техниктиг базис-тир. Дайынны чорударынга экономиктиг факторнуң салдарының дугайында элээн каш чугула теоретиктиг өөредигни В. И. Ленин ажылдап кылган, ол өөредиглер бисте ам-даа арткан болгаш күштүг хевээр болуп турар. Чурттуң шериг организациязы-биле ооң экономиктиг база культурлуг тургузуунуң аразында ханы харылзаалыг болурун Ленин 1905 чылда айыткан. (Чогаалдарының долу чыындызы, т. 9, арын 156). Лениниң бо өөредииниң шынныын делегейниң ийи дайынының дуржулгазы бадыткаан.

Амгы үеде экономиканың болгаш күрүнениң шериг күчүзүнүң аразында харылзаа делегейниң эрткен дайыннарынга бодаарга улам хаңы болгаш бүгү талалыг апарган. Чепсектиг күштерни хөгжүдеринге экономиканың салдары дыка өскен. Моон алгаш көөрге, эрткен беш чылда бистиң экономикавыстың чедиишкини, а ол ышкаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы Совет күрүнениң экономиктиг көдүрлүүшкүнүн чедип алырының чаа туруштары бистиң Чепсектиг Күштеривистиң дайынчы күчүзүн бедидеринге эң дорт хамаарылгалыг болуп турар.

Бистиң күрүневистиң камгаланыр аргазын быжыглаарының экономиктиг үндезини социалистиг улус ажыл-агыйы болур. Ооң адырларының өзүлдези болгаш байдалы Чепсектиг Күштерниң шериг-техниктиг дериттиниишкининиң деңнелин, чепсектиг демиселдиң чаа хевирлерин тургузарының аргаларын, тодарадып турар болгаш армияны база флотту Төрээн чуртту камгалаарынга эргежок чугула чүүлдер-биле хандырып турар.

Бистиң партиявыстың сагыш човаашкынының, улустуң маадырлыг күш-ажылының ачызында армияның болгаш флоттуң чепсеглениишкининде бирги черген боо-чепсээ болгаш дайынчы техниказы бар апарган. Ядролуг чепсектиң янзы-бүрү арсеналы, янзы-бүрү ракеталар, чаа самолёттар, танкылар, суг адааның атомнуг хемелери — эртемниң болгаш техниканың дээжилери-биле кылдынган чүүлдер-дир. Дайынчылар бистиң ажылчын аңгывыска, ол күчүлүг чепсекти чогаадып кылган кижилерге өөрүшкүзүн илергейлеп турар.

Чурттуң экономиказын хөгжүдеринге, чоннуң амыдырал деңнелин бедидеринге тоску беш чыл чаа үе-чада болуп турар. Ооң-биле кады делегей байдалы нарын болуп турар амгы үеде чурттуң күчүзүн быжыглаар талазы-биле улуг сорулганы Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының мурнунга салган. Чаа беш чыл планы «Совет Эвилелиниң камгалал күчүзүнүң улам ыңайгы өзүлдезин хандырар, ол чорук совет улусту, социалистиг кады ажылдажылганың бүгү чурттарын империалистиг агрессияның айыылындан камгалаар болгаш бүгү делегейде тайбыңга ынакшылдыг болгаш хосталгалыг күштерниң туруштарын быжыглаар» деп СЭКП-ниң XXIV съездизи демдеглээн.

Чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаар талазы-биле айтырыгларны шиитпирлээринге аар индустрияны хөгжүдери чугула рольду ойнаар. Ооң өзүлдезин колдаткан углаашкын ССРЭ-ни индустриалдыг улуг чурт кылдыр хуулдурган болгаш социалистиг революцияның чаалап алышкыннарын камгалаары-биле Чепсектиг Күштерни амгы үениң чепсээ-биле хандырган. Аар индустрияның бүгү адырлары дең-дески хөгжүдер чорук камгалал үлетпүрүнүң бүдүрүлге-техниктиг аппарадын чогуур үезинде эде чепсеглээр арганы берип турар, Амгы үениң дайынчы техниказы дыка нарын болгаш бедик шынарлыг апарган, ону машина тудуушкунун хөгжүтпейн, шериг бүдүрүлгезин автоматчыдып база механизаставаайн чыткаш, бүдүрери берге.

Камгалал бүдүрүлгезиниң хөгжүлдези тайбың үеде ооң күчүзүнүң чамдык кезиин тайбың продукциялар бүдүреринге ажыглаар арганы болдуруп турар. Ам үеде бистиң камгалал бүдүрүлгелеривис бодунуң продукциязының 42 хуузун тайбың хереглелге берип турарын СЭКП-ниң XXIV съездизинге демдеглээн. Камгалал үлетпүрү байлак мурнакчы дуржулганы чыып алган болгаш ону улус ажыл-агыйының өске адырларынче дамчыдып берип турар. Ынчалза-даа шериг-техниктиг революция шериг херээниң бүгү талаларын хөме алган, ол ышкаш дайынчы техника база чепсек элеп, эвээжеп турар чүве болганда нарын техниканың баазазынга чепсектер бүдүрерин доктаамал сайзырангайжыдары база негеттинип турарын утпаза чогуур.

Чиг-этти болгаш материалдарны бүдүрерин ковудедирип аар, ооң иштинде камгалал үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг. Чепсектерни болгаш дайынчы техниканы бүдүреринге кажангызындан-даа хөй кара болгаш өңнүг металлдарны ам хереглеп турар. Чижээ, чаңгыс танкыны кылырынга он-он тонна, а крейсер тударынга — чүс-чүс тонна бедик шынарлыг каң негеттинер болгай.

Чепсектиг Күштерниң техниктиг дериишкининиң өзүлдези камгалал хереглелинге кара болгаш өңнүг металлдарның чарыгдаарын амгы үеде хөй негеп турар. Амгы үениң мото-адыгжы дивизиязын көрүп көрээл. Ындыг дивизия ам дайын мурнундагы 16 дивизиядан хөй танкылыг, а куяк транспортёрларның болгаш куяк машиналарының саны 37 катап хөй болгай. Дивизияның үгер-бооларының болгаш миномёттарының хары угда адып үндүрүптер октарының деңзизи 1,7 тоннадан 53 тонна чедир өскен. Ооң-биле кады металлдарның болгаш эзилдириглерниң бедик шынарлыг хевирлеринге хереглел, ылаңгыя чайырлаан металлдарга хереглел улам улгадып турар. Чижээ, амгы үениң ракетазын бүдүреринге он-он хевириниң каңнары болгаш өңнүг металлдары хереглеттинер.

Бо бүгү чүүлдер металлургия үлетпүрүнге бедиткен негелделерни онаап турар. Бо беш чылда кара болгаш өңнүг металлдар бүдүрерин дыка ковудедирин көрүп турар, ооң ачызында совет күрүне камгалал үлетпүрүн чиг-эттиң болгаш материалдарның бо хевири-биле улам долу хандырар аргалыг болур.

Чурттуң камгалалын быжыглаарынга химияның ролю улуг. Чижээ, синтетиктиг материалдар чок болза амгы үениң самолёттарын, ракета техниказын, электрон херекселдерин сайзыраңгайжыдары барык болдунмас. Химияның чедиишкиннери чокка дайынчы техниканың чаа хевирлерин бүдүрери берге.

Ам үеде чепсек бүдүреринге пластмассаларны калбаа-биле ажыглап турар. Пластмассаларны ужар чүүл үлетпүрүнде 300 ажыг хевирге, судно тудуушкунунда — 120, автотранспортта — 500 хире хевирде ажыглап турар. «ТУ-104» хевирниң самолёттарында 120 муң янзы-бүрү кезектерни пластмассалардан, органиктиг шилден болгаш химия үлетпүрүнүң өске-даа материалдарындан кылып турар. Амгы үениң баллистиктиг ракетазын кылырынга барык 150 хире аттыг химия материалдарын ажыглап турар.

Амгы үениң боо-чепсээн кылырынга быжыг, чиик, температураларга шыдамык материалдар херек, ону чүгле химия берип болур. Дайынчы техниканың дыка хөй хевирлерин кылырынга каңдан кадыг, ок өтпес, изиг температурага шыдамык материалдар херек. Ындыг шынарлыг материалдарны химия бээр. Армияның дегазастаар, частыр бүдүмелдерге, эм аймаанга хереглелин база химия хандырар.

Чурттуң экономиктиг болгаш шериг күчүзүн бедидеринге таарымчалыг салдарны улус ажыл-агыйының одалга-энергетика адырларының хөгжүлдези чедирип турар. Херектиң ужуру чүл дизе, шериг продукциязын бүдүреринге механизацияны болгаш автоматчыдылганы ажыглап, радиоэлектрон база телеметриктиг аппаратураларны, детальдарны кылырынга электротехнологияны болгаш электри-биле ажылдап кылышкынны калбаа-биле ажыглап турары болур-дур. Маңаа дыка хөй электри энергиязы чарыгдаары негеттинер болгай. Хөй санныг электри энергиязының хереглекчилери болза, амгы үениң дайынчы комплекстери, янзы-бүрү механизмнер, приборлар, саналга техниказы, харылзаа чепсек-херекселдери болур.

Чепсектиг Күштер — кывар болгаш чаар материалдарны хөйү-биле ажыглап турар хереглекчи. Ол — армияны моторизастаарының өскени-биле, реактивтиг шимчедикчилерниң тывылганы-биле тайылбырлаттынар. Нефть, газ, хөмүр-дашты частыр бүдүмелдерни, синтетиктиг каучукту, пластмассаларны, медицина препараттарын бүдүреринге чиг-эт кылдыр ажыглап турар.

Совет күрүнениң камгаланыр аргазының өзүлдезинге көдээ ажыл-агый база дорт хамаарылгалыг. Чепсектиг Күштерге аъш-чем, идик-хеп херек, ону көдээ ажыл-агый бээр апаар. Чаа беш чылда көдээ ажыл-агыйының бүгү адырларын дыка көдүрер талазы-биле сорулгаларны салган, ооң түңнелинде армияның болгаш флоттуң бот составының хандырылгазы улам долузу-биле экижиир.

Транспорт, харылзаа, тудуг, садыг ажылын экижитпес болза, бүдүрүлге чорудуушкунну саадаар апаар, шериглерни доктаамал хандырарынга, ыңай-бээр дажыглаарынга, шериг объектилерин тударынга, чогумчалыг харылзааны тургузарынга база шаптыктай бээри илдең-дир. Дайын сөөлүндеги беш чылдарда транспорт дыка хөгжүлдени алган. Тоску беш чылда демир-орук, автомобиль, суг, агаар болгаш хоорзадамчыдылга транспорту оон-даа артык хөгжүлдени алыр.

Ынчангаш улус ажыл-агыйының бүгү адырлары армияның экономиктиг хандырылгазынга улуг рольду ойнап турар. Экономика — эргежок чугула материал-техниктиг базаны тургузарын хандырып турар. Ооң техниктиг деңнелин ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның профессионал белеткелинге болгаш мергежилинге, эртемниг, культурлуг болурунга дорт салдарны чедирип, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының специалистериниң белеткелин улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга база улуг рольдуг, салдарлыг болуп турар. Ам бистиң Чепсектиг Күштеривиске эртем сургуулу бедик аныяктар кээп турар, олар чаа техниканы дүргени-биле шиңгээдип ап турар. А бо дээрге Совет күрүнениң шериг күчүзүн бедидеринге, Чепсектиг Күштерниң дайынчы белеңин хандырарынга чугула фактор болур.

• • •

Совет улус канчаар-даа аажок улуг тургузукчу иште хаара туттунган болгаш тайбың чурттаарынче чүткүлдүг. Совет кижиниң тайбыңга ынак чоруу бистиң ниитилел тургузуувустуң характериндeн үнген, ол коммунистиг тургузуушкунга бистиң планнарывыс-биле, бистиң бүгү иштики политикавыс-биле сырый харылзаалыг деп эш Л. И. Брежнев француз телевидениени дамчыштыр чүве чугаалап турган медеглээн.

Совет кижилер чер бөмбүрзээниң бүгү булуңнарынга хоозуралдыг чепсектер кылырын соңгадырын, ядролуг чепсекти хоруурун болгаш узуткаарын негеп, бот-боттарынга удур туруп турар шериг эвилелдерин бүгү күрүнелерниң тайбың деңэргелиг кады ажылдажылгазы-биле солуурун саналдан турар.

Полковник

В. ПЕТРУХИН,

шериг эртемнериниң кандидады.

Чоннуң чаагай чоруунга

Фотомедээ

Саратовтуң техниктиг шил кылыр заводу 15 ажыг аттыг продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар.

Каастакчы Татьяна Дворецкая шилден кылган чүүлдер-биле. Ындыг белектерни калбак хереглелдиң бараанарын кылыр цех бүдүрүп турар.

Ю. НАБАТОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроиказы).

Львовтуң Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг «Прогресс» дээр идик фирмазы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседип турар. Беш чылдың баштайгы чылында ол фирма 200 муң эжеш идикти пландан ажыр бүдүрүп үндүрген.

1972 чылда идик кылып үндүрери дыка ковудаар. Аңаа чаа хевириниң 150 ажыг идиктерин кылыр деп планнап турар болгаш оларның 20-зин күрүнениң «Шынар демдээ-биле» кылыр.

ЧУРУКТА: уруглар идиктериниң чаа хевирлери.

Ю. ШАПОВАЛДЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроиказы).

ЧКП ТК-ның пленуму

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның ында боол турар пленумунга ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак ЧКП-ның XIV съездизиниң шиитпирлерин улам ыңай боттандырар дугайында ЧКП ТК-ның Президиумунуң илеткелин кылган.

Илеткелиниң эгезинге Г. Гусактың демдеглээни болза, ЧКП-ның XIV съездизи ниитилелдиң улам ыңайгы социалистиг хөгжүлдезиниң программазын ажылдап кылган, ук программа чехословак ажылчын аңгының, чурттуң ажылчы чоннарының, ЧССР-ниң улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарын илергейлеп, социалистиг күрүнелерниң дем каттыштырылгазынга чехословак улустуң хостуг тайбың амыдыралынга магадылалды тургузуп турар.

Партияның экономиктиг политиказының ужур-утказы экономиканың ажыктыын күжениишкинниг бедидеринче угланыышкында дээрзин илеткелчи демдеглээн. 1969 чылдың апрель соонда чехословак экономиканың хөгжүлдезиниң кол чүткүлү иледе позитивтиг характерлиг болуп турар. Улус ажыл-агыйынга удуртулганың социалистиг принциптерин катап тургузары, акшаның үне чокталырын болдурбазы, даартагы хүнге кижилерниң бүзүрелин быжыглаары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал өстүрээринге үндезилээш материалдыг бүдүрүлгениң бир деңдески хөгжүлдезин хандырары чедип алдынган. Бүдүрүлгениң хөгжүлдези ажылчы чоннарның амыдырал деңнелиниң доктаамал өзүлдези-биле холбашкан турган.

Бо позитивтиг чүткүлдер 1971 чылда чурттуң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге база иледе колдаан турган деп илеткелчи демдеглээн. Материалдыг бүдүрүлгени өстүрериниң бедик темпилери (үлетпүрде 94 хуу болгаш улус ажыл-агыйында ниитизи-биле 85 хуу) күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алдынган. Социалистиг барааныг улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези тараа культураларының тергиин дээн дүжүдүн чедип алган. Чонну чем продуктулары болгаш үлетпүр бараанары-биле хандырарын экижидери үргүлчүлеп келген. Даштыкы садыгның хемчээлиниң өзүлдези беш чылда ортумак көргүзүгден элээн ажыг болган.

ЧКП-ның XIV съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар улуг кичээнгейни чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидериниң херээнге угландырып келген. Социал хандырылга болгаш ажыл төлевириниң талазы-биле чугула хемчеглер чоннуң хууда хереглелиниң деңнелин 5 хуу ажыг бедидеринге дузалаан. 1971 чылда 100.000 ажыг квартираны ажыглалга кирген.

1970 болгаш 1971 чылдар чурттуң дайын сөөлүндеги экономиктиг хөгжүлдезиниң үезинде чедиишкинниг чылдарга хамааржыры маргыш чок.

Партияның XIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш бешки беш чылдың сорулгаларын чайгылыш чок күүседирин хандырар төлээде XIV съездиниң шугумун амыдыралга комплекстиг боттандырарын, планның даалгаларын чүгле сан эвес, харын база шынар талазы-биле күүседирин чедип алыры эргежок чугула деп Г. Гусак чугаалаан.

Социалистиг экономика интеграциязының комплекстиг программазын боттандырарынга ЧССР-ниң киржилгезинге доктаагаш, Г. Гусак күш-ажылдың делегей социалистиг хуваалдазынга Чехословакияның улам күжениишкинниг киржириниң, ЧССР-ниң Совет Эвилели-биле кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң чугулазын демдеглээн.

XIV съездиниң шугумун амыдыралга боттандырары, беш чылдың улуг сорулгаларын күүседири, экономиктиг сорулгаларны күүседиринче ниитилелдиң күштерин мөөңнээри, бир эвес бо күжениишкиннерни партия баштаар болза, чүгле ол таварылгада болдунар дээрзин Г. Гусак илеткелиниң түңнелинде демдеглээн.

Коммунистерниң соңгулдага белеткели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вьетнамда бужар-чүдек болгаш перспектива чок дайын америк улуска халапты чедирген. Ажыл чоктарның санының доктаамал ковудеп турары-биле таарзынмас чорук АКШ-та улам калбарган. Хөй миллион американнар ажыл төлевирин «остүрбезиниң» уржуктарын хүн бүрүде улам-на хандыр билип турар. Ооң ужурунда америк соңгукчуларның ортузунга коммунистерниң соңгулда мурнунуң платформазы улам калбаа-биле нептереп турар. Ол дугайын оралакчы президентиниң албан-дужаалынга Коммунистиг партияның кандидады, хосталга дээш аныяк ажылчыннарның эвилелиниң даргазы Джарвис Тайнер медеглээн. Филадельфияга болган парлалга конференциязынга чүве чугаалап турган, Тайнерниң демдеглээни: коммунистерниң платформазы Мурнуу-Чөөн Азияда дайынны доп-дораан соксадырын, даштыкыда америк шериг баазаларын узуткаарын, шериг төлевилелдерин кызырарын болгаш акша-хөреңгилерни чурттуң хамааты хереглелдеринге киирерин баш бурунгаар көрген. Коммунистер АКШ-та политиктиг дерзии үүлгедиглерни соксадыр болгаш политика талазы-биле хоругдаттырган бүгү кижилерни хостаар дээш, ажыл төлевирин «остүрбезиниң» чонга удур политиказын күш чок болдурар, ажылчы чоннарның материалдыг байдалын экижидеринче угландырган хемчеглерни алыр дээш база туржуп турар.

Компартияның кандидадын деткиири дээш ат салыышкынын чыыр талазы-биле кампанияның хемчээлдеринге организастаан парлалга конференциязы коммунистерниң программазынга америк хөй ниитиниң өскен сонуургалын көргүскен.

Чурттуң президентизиниң болгаш оралакчы президентизиниң албан-дужаалдарынга АКШ-тың Коммунистиг партиязының кандидаттары — Компартияның Чиңгине секретары Г. Холлдуң болгаш Дж. Тайнерниң аттарын Огайо штатта соңгулда бюллетеньнеринге кирген. Г. Холлду болгаш Дж. Тайнерни деткиир дээш ат салыышкынын чыыр талазы-биле кампанияны бо хүннерде АКШ-тың барык бүгү үжен штадында чорудуп турар.

Делегей бо хүннерде

АМЕРИК КОММУНИСТЕРНИҢ XX СЪЕЗДИЗИ АЖЫТТЫНГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Февраль 18-те Нью-Йоркка америк ажылчы чоннарның марксисчи-ленинчи авангарды — АКШ-тың Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XX съездизи ажыттынган. Съездиниң ажылында ийи чүс ажыг делегат — чурттуң бүгү черлеринден ажылчын аңгының, ажылчы фермерлерниң, мурнакчы интеллигенцияның төлээлекчилери киржип турар.

Съездини ажытпышаан, Компартияның Национал даргазы Генри Уинстон съездиниң делегаттарынга байыр чедирген. Каттышкан Штаттарның даштыкы болгаш иштики политиказын ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга үндезинибиле өскертиринче улгандырган хөделиишкиннерниң марксисчи-ленинчи программазын ажылдап кылыры съездиниң чугула сорулгазы болур дээрзин ол демдеглээн.

Съездиниң эртенги хуралынга Компартияның Чиңгине секретары Гэс Холл АКШ-тың иштики болгаш делегей байдалының, америк коммунистерниң сорулгаларының дугайында политиктиг илеткелди кылган.

Аныяк республиканы деткиир

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи О. Широковтуң дамчытканы болза:

Парижке болган парлалга конференциязын Бангладештиң улузунуң национал-хосталгалыг демиселинге, аныяк республиканың дайынга хоозураттырган улус ажыл-агыйын катап тургузар талазы-биле ооң эрес-маадырлыг күш-ажылынга бараан болдурган.

Версальга Индий-Кыдаттың улустарының тайбыңы болгаш хамаарышпас чоруу дээш бүгү-делегей ассамблеязынга Бангладеш Улус Республиканың делегациязының баштыңы доктор Али Сарвар Парижке француз болгаш даштыкы журналистерниң мурнунга чүве чугаалаан.

Он-он чылдарның дургузунда мээң чуртум пакистан эрге-чагыргаларының дерзии үүлгедиглеринге таваржып келген деп, доктор Али Сарвар чугаалаан. 1971 чылда пакистан эрге-чагыргалар национал-хосталгалыг шимчээшкинни хан-биле хөме шавар дээр оралдажыышкыннарны кылган. Ол дерзии үүлгедиглерниң түңнелинде 3 миллион кижи өлүрткен, 10 миллион ажыг дескеннер Индияның девискээринге хоргадаан.

Бангладештиң хамаарышпас чоруу дээш демисекчилер делегейниң калбак хөй-ниитизиниң деткимчезин, ылаңгыя социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң мораль, политиктиг найыралчы деткимчезин доктаамал ап келген дээрзин доктор Али Сарвар демдеглээн. Улуг совет улуска изиг өөрүп четтиришкинин ол илергейлээн. АКШ-тың чедиги флодунуң корабльдерин Бенгалия мугулдурже чоруткан америк чазактың туружун шүгүмчүлевишаан, Али Сарвар КУР-нуң чазаа америк империалистер-биле херек кырында бүрүн чаңгыс аай болуп алгаш хөделип турганын демдеглээн. КУР-нуң чазаа Пакистанга чүгле политиктиг деткимчени эвес, харын шериг дузаламчызын база көргүскен. Бистиң хамаарышпас чорук дээш демиселивисти хан-биле хөме шавары оралдашкан пакистан армияны КУР-нуң чазаа чепсеглеп турган. Харын оон туржук КУР-нуң пропагандазы бистиң национал-хосталгалыг шимчээшкинивистиң амгы болгаш эчис сорулгаларын нажыды көргүзүп турган.

Ынчалза-даа КУР-нуң чазаа-биле эвилелге хөделип үнген америк империалистерниң чимзениишкиннери бүрүн бууралшкынга таварышканын доктор Али Сарвар демдеглээн. Бистиң улузувустуң шиитпирлииниң ачызында, Совет Эвилелиниң, социалистиг чурттарның, национал-хосталгалыг шимчээшкинни деткиири-биле туржуп турар өске-даа чурттарның, улустарның найыралчы быжыг туружунуң ачызында тиилелгени чедип алган бис.

Ам Бангладеш Улус Республика дайынга хоозураттырган улус ажыл-агыйын катап тургузар талазы-биле улуг ажылды кылып турар. Даштыкы политика талазы-биле чурттуң чазаа тускай догуннаашкынны болгаш хамаарышпас чорукту хүндүлеп көөрүнге үндезилээш бүгү чурттар-биле чаагай харылзааларның политиказын чорудар бодалдыг.

Аныяк Бангладеш Улус Республика хамаарышпас чорук дээш демиселиниң үезиндегизи ышкаш, ам база-ла бодунуң тургузукчу күш-ажылынга найыралчы дузаламчыны болгаш деткимчени алырын күзеп турар деп, доктор Али Сарвар түңнелинде чугаалаан.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Амгы аяс сезоннуң баштайгы үш айларында Лаостуң Улусчу-хосталга армиязының дайынчылары Сиенкуанг можуга дайынчы улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Кассан Патет Лао агентилелдиң сан-медээлери-биле алырга, эрткен чылдың ноябрьдан 1972 чылдың февральга чедир үеде ол девискээрге лаос патриоттар дайзынның 5300 ажыг солдадын чыскаалдан үндүрген, ооң иштинде 2500 тайланд хөлезилевикчилер бар. Тулчуушкуннар чоруп турда дайзын 38 самолёт, вертолёдун, 35 шериг машиназын, 2,5 муң ажыг янзы-бүрү боо-чепсээн оскунган, ооң иштинде аар үгер-боолар болгаш миномёттар бар.

Патриоттарның согуушкуннарынга таварышкан генерал Ванг Паонуң «тускай күштери» беш быжыглал пунктузун аргажоктан каггаш, үнген.

Мурнуу Лаоска Лаостуң Улусчу-хосталга армиязы январьның сөөлгү 11 хүннериниң дургузунда дайзынның 57 солдат, офицерин чыскаалдан үндүрген. Тулчуушкуннарның түңнелинде барыын үзелдиг күштерниң шериглери ийи быжыглал пунктузун каггаш аткаарлаан.

Кхмер патриоттар камбоджа найысылалдың мырыңай чоогунда дайзынче халдап турар. Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Пномпеньден дыңнатканы-биле алырга, Меконг хемниң чөөн талакы эриинде пномпень шериглерниң туруштарын патриоттар артиллерия-биле боолап турар.

ЭКВАДОРДА БАЙДАЛ

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Эквадорга күрүне эргилдези болган соонда тургускан комендант шагын күш чок болдурган. Эквадорнуң чаа чазаа 1945 чылдың конституциязын катап күштүг болдурган. Чазактың дыңнадыында демдеглээни-биле алырга, чуртта политиктиг чылдактар-биле кандыг-даа тудуп хоругдаашкыннарны чорутпайн турар. Ооң мурнундагы чазактың туттурган кежигүннерин хостаан.

65 хар четкен американнарның хөй кезии ядыы, чединмес байдалда чурттап турар. Чүге дээрге, АКШ-тың чазаа кырганнарның пенсиязын улам кызырбышаан, «акша-хөреңги камналгазын» кылып турар.

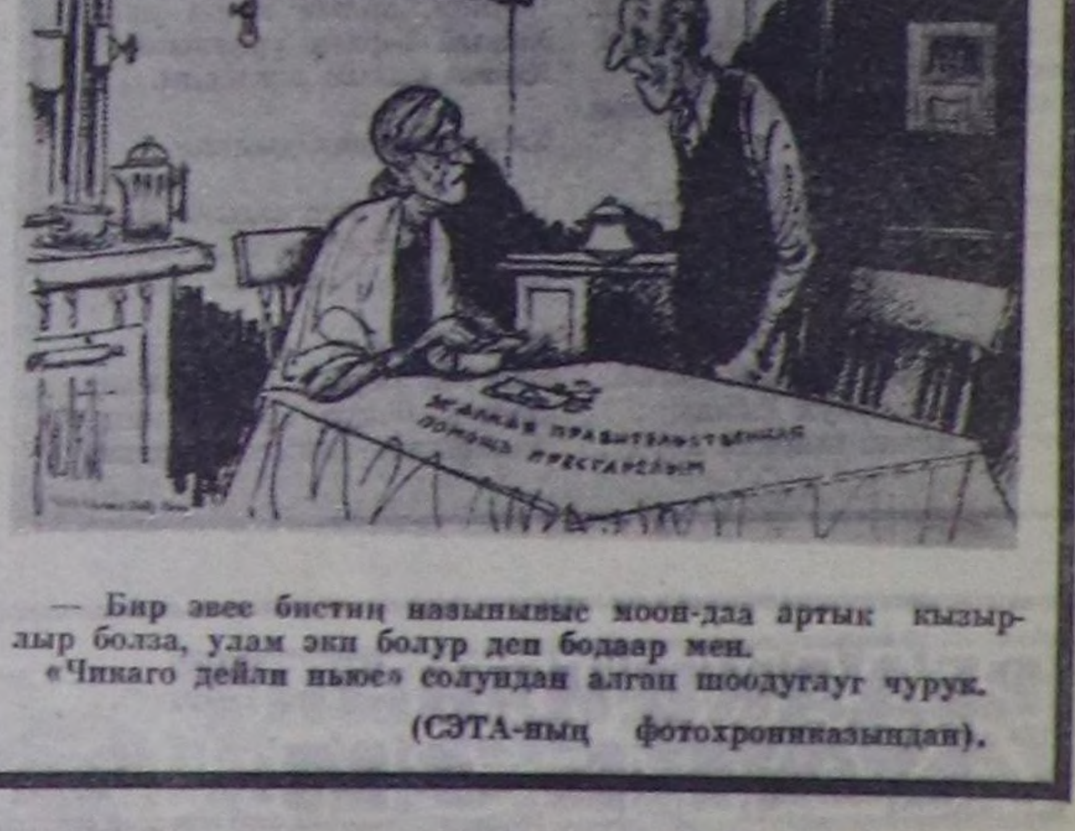

— Бир эвес бистиң назынывыс моон-даа артык кызырлыр болза, улам эки болур деп бодаар мен.

«Чикаго дейли ньюс» солундан алган шоодуглуг чурук.

(СЭТА-ның фотохроиказындан).

Күрүне шаңналының лауреаттары

ЫРЫ-БИЛЕ АЯН ТУТКАН

Алексей Боктаевич Чыргал-оолга ажыл аайы-биле бо-ла ужуражы бээр мен. Ооң солун бодалдарын, чогаадыкчы планнарын шаанга кирр дыңнап алгаш: «Солун кижилер амыдыралга база таварышкылаар чүве-дир ийин, ылаңгыя кижилерниң амыдыралынга чалгын болур херектиг черлерге бедик үүлеже кыйгырып, хүн бүрүлеги амыдыралга өөртүп, соруг киирип, эстетиктиг сонуургалды кыпсып турар үүлениң кижизидир бо» кылдыр бодап келгилээр.

Чыргал-оол баштайгы профессионал тыва композиторнуң бирээзи. Композитор болуру нарын болгаш харысалгалыг херек. Салым-чаяанныг, уран талантылыг композиторувустуң чогаадыкчы мергежилииниң дугайында, ооң бөгүнгү болгаш даартагы сорулгаларының дугайында бодалымны маңаа илередикседим.

Алексей Боктаевич — ыры уран чүүлүнге хандыкшылдыгларга, черле бистиң республиканың чонунга билдингир апарган. Бодунуң чонунуң эрткен болгаш бөгүнгү база келир үелеги амыдыралын эки билир кижи чонунга шынчы бараан болур. Алексей Боктаевичи шынап-ла ындыг кижилерниң бирээзи.

Ажыл-ижиниң бачым, хайнышкынныг үе-шактарында-даа, байырлалдың магаданчыг хүннеринде-даа Алексей Боктаевичиниң аялгалары радиога чаңгыланып үнүп келирге, кижиниң сеткил-чүрээ ол уран аялгаларны таалап, улам-на соруг кире бээр. Сактырга, көк-көк дагларыныг, хөлбегер ногаан тайга-элиннерлиг, чаагай тараа чалгаан хову-шөлдерлиг, чеди чүзүн малы чаптылып оъттаан Тываның делгем шөлдерин эргилдир кезип, күш-ажыл биле аас-кежиин дарганнаан чонну, чырык хүнү хүннээректээн бөгүнгү амыдыралывысты магадап ханмас чоргаарал-биле улам тода көрүп турган ышкаш апаар. Ынчангаш чүректиң ханызындан мындыг одуруглар дораан-на төрүттүнүп келир:

Үжүүр-мерген аңгы шагның базымында
Улуг чонум чуртталгазы чүден байлак,
Үнген хүнүң херел-чырыын демниг уткаан
Уран ырлар чаңгыланып, ужугун тур.

Аялга, ыр канчап төрүттүнерил? Маңаа чаңгыс сөс-биле харыылаары берге. Алексей Боктаевичиниң музыка чогаалындан аңаа харыылы тып ап болур. Композиторнуң чогаадылга ажылы чоннуң амыдыралындан үнүп турар. Алексей Боктаевич улустуң ырларындан ам-даа өөренип чоруур. Чүге дээрге чоннуң күзел-соруу ында сиңниккен. Ынчангаш композиторнуң бижээн ырларының аялгазы биске солун, тааланчыг болуп турарының чылдагааны ында. Тоол-домакта ышкаш, алдын кудуктан алдын сугну узуп ап турары дег, Алексей Боктаевич улустуң ырларындан уран аялгаларны, сонуургап, оларны хандыр өөренип, билип ап турган, бодунуң чаражы, дыңнаксанчыг аялгаларын бижип турар.

Аялга чогаадыры берге ажылдың бирээзи, чүгле бедик күзел-соруктуг, амыр-дыш чок ажылдаар кижи уран чараш аялгаларны бижип болур. Чаа бижээн ырызы, аялгазы-биле Алексей Боктаевич бисти бо-ла өөртүр. Амыр-соксаал чок ажылдың түңнели ол-дур.

Бистиң бөгүнгү аас-кежиктиг амыдыралывысты улуг башкы Ленин чаяап берген. Ынчангаш композитор Алексей Боктаевич Чыргал-оол башкы Ленинниң дугайында темаже улуг кичээнгейни салып келген. Ооң бир кол темазы ол.

Арат кижи
Чыргал хүнүн дилеп чорда,
Ада Ленин
Чылыг холун сунуп берген.
Оон улам чырык көрүп,
Оранывыс ээледивис.
Ленинниң кызыл тугу,
Ленинниң шынныг херээ
Караңгыдан
Хамык чонну чарып алган.

«Ленин дугайында ыры» деп бо сөстерге аялганы Алексей Боктаевич бижээн. Композиторнуң Владимир Ильич Ленин дугайында бижээн ырлары чаңгыс ол эвес. Партия, Ленин дугайында теманы ол удургулга болдуруп алган ажылдап чоруур.

Хостуг, аас-кежиктиг, колхозчу амыдырал, колхозчу тараачыннар дугайында ол хөй ырларны бижигилээн:

Эртен эрте хоюм сүрүп,
Эңмек тейге үнүп кээр мен.
Сериин салгын оюн эрен.
Сергээ кончуг уткуп келир —

деп, «Кадарчының ыры» дээр, С. Пюрбюнуң сөзүнге бижээн бир ыры мындыг.

Алексей Боктаевич «Ыраажы кыс» дээн ышкаш, он-он лириктиг, кайгамчык чараш ырларны бижигилээн. Аныяктар болгаш аныяк салгакчылар дугайында база-ла хөй ырлары бар. Чижээ, бо талазы-биле «Пионер бис», «Совет аныяктар ыры» дээш оон-даа эске.

Композитор боду Казань консерваториязын чедиишкинниг дооскаш, музыка чогаалының нарын оруунче улам хажылап, улуг хемчээлдиг чогаалдарны чонунга бараалгаткан. «Алдан-Маадырлар», «Челер-оюм», «Мээң Тывам» деп симфония поэмалары тыва музыка чогаалының хөгжүлдезинге улуг идигни берген.

Тыва АССР-ниң уран чүүл, чечен чогаал база музыка культура талазы-биле 1971 чылдың Күрүне шаңналдарын тиилекчилерге тывыскан. Оларның аразында композитор Алексей Боктаевич Чыргал-оол база бар. Чоокта чаа Алексей Боктаевич-биле ужуражырымга, ол мындыг янзылыг чугаалады:

— Совет чазак болгаш Коммунистиг партия хөй национал совет улустуң чечен чогаалын болгаш уран чүүлүн хөгжүдер дугайында хүн бүрү сагыш салып турар. Ооң тодаргай чижээн бистиң республикавыстан көрүп тур бис. Күрүне шаңналын бистиң республикага тургусканы, ол шаңналды чогаалчы, артист, чурукчу өөрүм-биле кады меңээ тывысканы улуг өөрүшкү-дүр.

Моон соңгаар-даа улам кызымак ажылдаарын ол хүлээнип, хей-аът кирип турар...

«Революция күштү берген», «Солдат оол чанып олур», «Наадым» деп ооң ырлары база «Мээң Тывам» деп симфония поэмазы дээш, Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналын композитор алган болгай.

Тыва улусиа бөгүнгү хостуг, аас-кежиктиг амыдыралды Ленин, партия, Октябрь, берген. Октябрь революциязының күштүг шуурганы Тыва черни оттурган, улуг орус акылары-биле аас-кежиктиг чурттап, коммунизмни ол тургузуп турар. Александр Русскийниң «Революция күштү берген» деп сөзүнге бижээн аялга композиторнуң сөөлгү үедеги бедик шынарлыг чогаалдарының бирээзи болган.

Чогаалчы С. Сарыг-оолдуң «Солдат оол чанып олур» деп шүлүүнге композиторнуң бижээн аялгазы патриотизмниң темазын чоңга чедирип турар. Ылаңгыя хөй кижилер ону ырлай бээрге, совет чуртун камгалаан солдаттарга кижиниң хүндүлели, ынакшылы чайгаар хайныгып кээп, бодал төктүп, сеткилге өөрүшкү кыптыгар. Бо дээрге композитор кижиге улуг шаңнал-дыр: аялга-биле чоннуң хүлээп көрүүшкүнүн чедип ап, чоннуң үнелелин алырындан артык аас-кежик кайы турар боорул!

Тыва музыка чогаалын улам ыңай сайзырадырынга композитор бодунуң төлептиг үлүүн киирип турар. Ооң эрткен чылын бижээн «Мээң Тывам» деп симфониялыг поэмазы аңаа тодаргай чижек. Совет Тываның, ооң күш-ажылчы ээлери — бөгүнгү тыва улустуң чырык овур-хевири ук поэмада музыка чогаалының уран чечен кужу-биле илереттинген.

Алексей Боктаевич Чыргал-оол чогаадыкчы мергежилиниң бедиинче үнүп орар. Ооң скрипкага бижээн концертин, либреттозун, опера чогаалдарын удавас сонуургап дыңнай бээр бис.

Ховеңмей ОНДАН-ООЛ,
журналист.

ЧУРУКТА: А. Б. Чыргал-оол башкызы композитор Л. И. Израйлевич-биле кады олурары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Чаа шүлүктер

Степан САРЫГ-ООЛ

АЖЫЛ

I.

Далган-биле кандыг чемни кылбас дээрил,
Таптыг чаагай амданныын кым танывазыл!
Тараажы хол бүдүрүп каан — солуур чүүл чок,
Дагып-алгап мага ханмас буян кежик.
Сүттен, эъттен кандыг чемни кылбас дээрил,
Сүүзүннүг амданныын кым танывазыл!
Малчын холдар чаяап кааны — хайыразын
Мактап — йөрээп мага ханмас буян кежик.
Тудугжу бе, дагжы, шахтёр аңчы кым дээш,
Тус-тус эртем, мергежилдер дөгере-ле
Халас хлеб, эът, сүт чивес — хайыралыг:
Харылзаалыг: удур-дедир саңажы бээр.
Бо-ла бүгү эртем угаан аразында
Поэт дээр бис — чогаалчының турар чери
Арай тода эвес-тир бе? Билдинмес бе?
Ажыл эвес — чайгаар бүдүп турар ирги?!
Кижи болган кылып болбаан — хилинчектиг:
Кидирээштиг берттер ажар — аң-не аактыг,
Хөөнү чокта көңгүс этпес чадаган дег.
Хөлчок берге! Албадал шуут билбес ажыл!

II.

Салым-чаяан, угаан күштүң
Сагыш-сеткил хайымындан:
Сайда чыткан чонар-даштан
Сарлык диргиип маңнаары дег.
Ажыл үүле, чөптүг хүреш,
Арыг сеткил эрээн каазын
Од-ла дириг олчаандырзын,
Оон-даа тода чуруп каары.
Кежээкейниң кылган херээн
Кезээде-ле мөңге кылдыр —
Мактал-йөрээл ному кылдыр
Парлап каары поэт кужу.
Арын-нүүрүн, дүрзү чуруун,
Аажы-чаңын, ишти хөңнүн
Каракка чүм көстүр кылдыр
Картинаны чуруп каары.
«Сагыжымдан төрүттүнген
Чаяалгам боор чурумалым —
Саазынга чажып тараан
Тараам бо!» деп поэт сөглээр!

Моңгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

АЯК ШАЙ

Арга, сыннар бертин тевер
Аңчы кижи чымыштыг-дыр.
Чылчыым үстүп, могап келгеш,
Чикте аалга дөңгүп четтим

Арыг-силиг, чылыг бажың
Ала-чайтаар уйгум келзип,
Ооргалааш, чыдыпсымза
Оон дээди чыргал чок дег.

Шагда билир өңнүүм ышкаш,
Аалдың ээзи хөөреп орду.
Аныяк кыс сүттүг шайын
Чаглыг эъдин делгеп турду.

Чаңгыс аяк сарыг шайны
Дерим үндүр аартай каапкаш,
Деңгел кирип, күжүм серген.
Сагыш-чүрээм хөглеп келди.

Хува ишти чемгир шайның
Хуулгаазын, арыг күжүн
Черни базып келгенден бээр
Чеже катап билбедим дээр!

Билиглер дээш өрү чүткүп,
Дөгүп келген кокпа оруум,
Биргя шүлүүм чемелетпээн
Дөзү база ында тудуш.

Чорук чораш кире дүшкен
Чорумалга ол-ла мурнаар.
Ай, чыл болгаш сунуп келген
Аалчыга-даа ол-ла мурнаар...

Аяк шайны аартап ора,
Хөөрежип-ле оруксанчыг.
Акы-дуңма ээлдек чаңын
Көрүп, таныш алыксанчыг.

Угаан-сегээн албаарааже,
Ужуп-туруп чүдерээже
Арагалаар багай чаңга
Аяк шайны солуваза!

Ондар ОХЕМЧИК

Күзелимниң бүткени

Чымыштыг иш бүдүрүжүр дээш,
Чыккылама соок-даа тоовайн
Доңар байтык, элиргенип,
Товум уштур чыгы тур мен.

Мастерогум уттувуткаш,
Малгаштыва маскам суптум.
Девидексеп, ыяткаштың
Дерим безин төктүп келди.

— Дорт салыр хемчээлинден
Доора барган, хоржок дигеш,
Баас үнүг, узун сынныг
Мастер менче ширпин көрдү.

Чиге сөглээн сүме дыңнааш,
Читкем, арным изиш кынды,
Хажый берген үрелигни
Катап кылып эгеледим.

Хажыызындан дыңнап каапкан
Каңнакчы кыс сагыш човап,
«Чаа келген эш-тир» дигеш,
Шалып дүрген дуза катты...

Кара-Даштың эдектерин
Каастай берген хоорайымга
Дашчы болур күзелимниң
Далайынче шымны бердим.

О. СуВакпит

Херечи чок...

ЧЕЧЕН ЧУГАА

Ол дүне кезек када дымырадыр чаапканындан оът-сиген улам чараш оң кирип, чаза чугдунуп каапкан, хүнүң херелинге кылаңайнып, сериин салгындан шалыңнар борбак-борбак сут-чинчилер дег, дамдылап бадып турган.

Чаа-ла бут кырынга мөлдүк-калдык туруп, ийи-үш майыжаннадыр базыштар апарган ээриниң тоттур эмзирип, ушкан дыт унунда тереҥ сиген арасынга чыттырып кааш, элик оъттап чорупкан. Ол үш-дорт баскаш-ла ыңай-бээр кичээнгейлиг хайгаарап, чыт тыртып, оглунче эргеледи көрүп чоруй, элээн ырай берген. Арыг агаарны хөрек долдур тынып, амданныг оъдун харамдыга-харамдыга оъттап, шеттерге эргелеп, аңаа чолеп каап, чамдыкта аргаяштың шырыжын өттүр аксак дээрниң баалын дег дүндүүнче көрүп каап чораан. Хүннүң изиг херелдери ол, бо ойбактардан оя чип, оът-сигенниң шыгы үнүп кургаавыыдан чытталып, изиг-чылыг салгын казыргалай сырыйнап-даа келгилээр. Харын-даа суксанчыг апарган. Чаш төлдүг, эмиг эмзирер чүве бүрүзү суксунга ынак, эмиг сүдү элбек болур.

Пат-ла чоруп өөренген коңпазы-биле каш ак таалар аразы доң баары, кыжын доңмас, чайын соолбас кара суунга элик чедип келген. Караҥталын агып үнүп, алдын-сарыг кадак дег баларларын, аржыыл дег, иштинде чайып, сай-даштарының кыры-биле аңа халып, саң-түң чок чаштанчыларын чажып ойнап чыдар кара суу бо. Элик аржаан суун суксун хандыр ижип-ижип, кезек дыштанып, сериин хөлегеге турган. Чаш төлүн сактып, эмин саамчып келгенинден бажын чайып, ол-бо талазынче көргүлеп каап шошкупкан.

Авай-кара чажындан амыр-менди, ажы-төлдүг, шөлээн өзүп келгени аъргазынга оорганып, чоргаар чоруп олурган. Камгалакчызы болгаш чемгерикчизи турлааның ырак бедиктерин чап-чаа эскерип каан чүве дег, улуг сонуургал-биле көрүп, өөрүшкүзүн илередип алгырыпкан. Ооң үнү дыттан дытче, өзендеп өзенче, баалыктан баалыкче чаңгыланып чоруй барган.

Элик боду бичии сырбаш дээн. Сактырга, ол оран-таңдының аң-меңин, куш-кумун коргудур, ыяш-дашты меңнедир алгырыпкан ышкаш болган. Ынчалза-даа дораан-на база катап ыржымналып, чүгле чочагайлаан куштарның ындамында мыжыражыры кап янзы үн-биле дыңналыр болган. Бүгү-ле чүве эргим, эң чоок, чылыг болгаш чымчак сагындырган. Ынчангаш шала далаш шошкупкан.

Чечектиг оймакты эртип, дөргүн шетчигештерже киргелек чорда, хевертен боо чык дээн соонда, сагыжы караңгылап, хөрээнде бир чүве кагылып, думчуунуң ишти ханзыш дээн. Изиг түлүү-биле чүнү-даа билбейн, бурунгаар дап берген, ол аразында ооң караанга чаш оглу—ооң борбак думчуу, дозур кара карактары, чаптанчыг башчыгажы, делбигир кулактары, эмиин чымчаңнады соруп келир бичии чиңге дылчыгажы, чылыг аскы, холдарының, буттарының бызыкпаан дуюглары, сорбулуг шокар оргазы көстүп келген. Оон база катап чык дарс дээн соонда, бир буду халаңайны берген—бүгү күжүн чыып, халыптар дээш барып ушкан. Карактары дуглаңып, чер-дээр дээскиниип, хол-буду өскении дег, бодунга чагыртпастап, бүгү-ле чүве дүмбейлеңип, аарыыр эъди безин чиде берген. Чүгле оглу боду дег ээс берген, алды адыр мыйызы-биле шетчигештерни сыбырылдыр шелгилеп, авазынче дешкилеп маңнап олурган. Алгырыптар дээрге үнү үнмес, маңнаптар дээрге, угдунмас, тыныптар дээрге, агаар чедишпес болган. Ооң шилдевип чыткан караалының уунга эктинде боо чүктээн, холунда бижек туткан кижиниң өөрүшкүлүг арны көстүп келген дег болган...

Моңгуш-оол олчазынга халып кел-ле, ооң сыырггаан хоора кескеш, чара шашкаш, чилиин чигте-ле сора каапкан. Ам кээп сеткили оожурган, хойпундан байлаң шил уштуп эккелгеш, ооң аскын ажыткаш, чорден сиген үзе тыртпаш, арагазының үстүн ол-бо чапкылааш, чалбаргаш:

«Кудай дээрим, алдын таңдым,
Кулактыгның кулаан дугла.
Хайыралдыг байлак Таңдым,
Карактыгның караан дугла,
Баеван мажым часпас болзун,
Барган черим аңныг болзун!»

Байлаң шил ыяар-ла дыт дөзүнче кылаш дээн. Моңгуш-оол эликти соар дээш ойтур тырта бээрге, ооң эмиинң сүдү хан-биле холуй черже төктүп, балдырының эъди тыртып чыткан. Ол «Охо, амдаа олча бар-дыр эвеспе» дээш, дүрген-дүрген союп кирипкен. Ооң дер-бузу төктүп, ол чоок кавының арыг агаары арага-каксыг чыт-биле холужуп, бир-ле чесиинчиг болгаш бужар шинчи кире берген турган.

Бир каш минута мурнунда оранның чаражы, ооң чоргааралы болуп, чаш төлүн алырап өстүрер дээш чаагай оъдун оъттап, чаптанчыг ээриниң эмзирер дээш четтикпейн шошкуп кел чораан эликтиң эът-кежи Моңгуш-оолдуң таалыңында кире берген чораан. Хырны тотса-даа, караа тотпас дээн, ол база-ла ол-бо талаже хайдыныш, хайгаарап, сөөк ээриниң бажы доскинип, чамдык чүвелерни көөрге ийн адыр болган.

Бир чоон чудукту артап чыткаш, илдиккеш, барып ушкан. Таалыңы бир талазынче чайлы берген. Оозун, четтирбейн баар чүве дег, дүрген-не халып барып сегирип ап чыла, сорбулуг шокар оргалыг ээрик көрүп каан. Ол корткаындан ийи кулаан кызыпкаш, хоруй берген чыткан.

«Олчага олча немежиип деп чүве бо ышкажыл» дээш, ээрикте-ле барган. Ол бир удаа тура халааш, дезерин бодаан. Ынчалза-даа, үш-дөрт халааш, эгиништеп чыда дүшкен. «Ого, шорузун моон, менден дезер деп де, амыр-дыр оң» дээш, Моңгуш-оол ооң саксагайындан сегирип алган. Чаш ээрик чүнү канчаар, шаг чок көрүп чыткан. Ушта халыыр дээрге-даа күш чок болган.

Чаш чүрек уян дээн, ол ам харын Моңгуш-оолдуң бодунче сыңныы, дуза дилеп, тынным ап көр дээниг, борбак кара, суг чиччи дег карактары-биле кээргенчиг кылдыр көрнүп келген. Аштап, суксаалындан чем эреп, ооң чоодур чоон холундан барып чыттагылаан, а Моңгуш-оол ооң чиңге боскундан барып сегирип алган. соонда, чаш ээриктиң чүгле даваннары дырбаш дигилээн...

Херечи чок үлгедиг ынчаар төңген. Ынчалза-даа элик биле ээриктиң өлгени—Моңгуш-оол ышкаштарга кээргел билбес чоруктуң аңаар берге шаажылалының херечизи болуп шыдавас деп бе?!

Мөге Күдерек болгаш Сайгын

(ТООЛЧУРГУ ЧУГАА.)

Та дыңнаан силер, та дыңнаваан силер, та көрген силер, та көрбээн силер шаг шаанда чааттыгга чаргызын алыспаан, чарынныгның алдынга дүжүп көрбээн Таңды тос кожууннуң дарган мөгези Күдерек дээрзи бистиң черге чурттап чораан чүве-дир.

Бир-ле катап Таңды тос кожууннуң каттышкан улуг чыыжынга ат-сураглыг мөге Күдерек шуглуп үнгеш, Таңды-Ууланың сынын таварты чадаг чанып кел чораан. Таптыг-ла Таңды-Уула сынның кырынга үнүп кээрге, күжүр өскен-төрээн Тес-Хеми дөө ол карак четпес делгем хову ындында хайнып чыдар хайым далай дег апарган, көгере берген чыдарын көрүп кааш, сеткил-сагыжы серген, өлче углай улам хери базыпкан.

Канчап-ла ийик, бурунгаар харанып-кайгаар дээш-ле эскербээни ол боор, бир-ле чүвеге илдиккеш, чаа-ла ужуп-тур эвеспе. Даянмышаан туруп келгеш, илдиккен черинче көөрге, улуг-ла кара даг көстүр болган. Хорадаан, кавыыргаан уу-биле демгини маңнавышаан келгеш тевектээрге, бөрт ышкаш чиге бурунгаар караңнадыр ужугупкан.

Амгы ол даг Тес-хемниң бетинде, делгем ховунуң ортузунда, кара-ла чааскаан кажарара берген турар Сайгын даа «Онза даг» ол ийин.

(моол дылдан очулдурган).

Ч. ӨӨЛЕТ.

Тес-Хем район.

Чугаага улаштыр

Хлебти хумагалаар

«Шын» солунга башкы Л. Хертектиң «Хлеб тоглатпа» деп эгелиг материалын номчааш, бодум иштимде улуу-биле чүүлдүгзүндүм, ону деткидим.

Кижиниң хереглээри аъш-чем продуктуларында хлеб кол черни ээлеп турар. Ол дээрге бистиң чуртувустуң алдын ышкаш байлаа болур. Ону муң-муң кызымак ажыл-ишчи холдар бүдүргеннер.

Хлебти хумагалыг көөрү кижизидилге талазы-биле дыка ужур-дузалыг. Ынчангаш Л. Хертектиң солунга үнген чагаазынга хамаарыштыр республиканың школаларында болуп турар класс шактарынга, ада-ие хуралдарынга, суурларның чурттакчы чонунуң ниити хуралдарынга хандыр чугаалажыр көөрү чугула деп бодап турар мен.

Чамдык кижилер хлеб-биле хаван, ыт азырап турары чажыт эвес. Шак ынчаар ажыглап турар кижилерни хлеб садыгларынга көөрге мырыңай көскү. Олар хары угда 4—5 хлебти садып алгылаар. Хлеб дээрге бистиң байлаавыс-тыр. Ында дайынчының ханы, тараажының дери сиңген болгай.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

Таңды район.

телевидение

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгаының программазы. 12.05—Сөөлгү медээлер. 12.15—Школачыларга. «Будильник». 12.45—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. Белянчикова чорудар. 13.15—Школачыларга. Математика олимпиадазының бирги эдчээнге айтырыгларның харыызы. «Бирээни бижип аалы, ийи сагышта». 14.15—И. Меттер—«Гололед». Телешии. Ленинградтан дамчыдылга. 15.00—РСФСР-ниң улустарының чогаадыкчы Бүгү-эвилел фестивалы. 16.30—«Литературлуг номчулга». В. Катаев. «Хаяада бичии демир эжик». деп тоожудан үзүндү. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Каюров номчуур.

КЫЗЫЛДАН

17.00—Уругларга дамчыдылга. 17.20—Дириг чурук. 17.30—«Адрези: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.30—Сөөлгү медээлер. 18.40—«Кызыл шөл». Уран-чечен филмы. 2-ги серия. 19.50—Эфирде — «Аныяк назын». «Мастерлер хоорайы». 20.50—21.00—чапсар. 21.00 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 22.00—«Амыдыралды ыры-биле». Леонид Утесовтуң киржилгези-биле телефильм-концерт. 23.00—00.35—«Хөлегелер дал дүъште чиде бээр». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 5-ки серия. «Хемниң сылдыстары».

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

19.00—Телемедээлер. 19.15—Уругларга дириг чурук. «Зоопарктың чажыды» 19.35—СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга. Дамчыдылга. 19.55—«Турбиналар айны хөделдирип тур». Эртем тайылбырлыг фильм. 20.15—Журналистиң блокнодундан. «Америка бөгүн». Дамчыдылганы журналистер эвилелиниң кежигүнү В. Н. Дубровский чорудар. 20.40—Телемедээлер. 20.55—Чарлалдар, реклама. 21.00—23.00—«Арена». Уран-чечен кино.

агаар

Республиканың бүгү девискээринге хар чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың күжү секундада 3-7 метр чедер. Агаарның температуразы: хүндүскү үеде даглыг черлерге 13-18 градус, артыннарынга 20-25 градус соор. Дүне даглыг черлерге 25-30, артыннарынга 35-40 градус соок болур.

Республика найысылалы Кызылга шокар булуттарлыг, хар чагбас хүн болур. Чөөн чүк угланыышкынныг хаттың күжү секундада 3-7 метр чедер. Агаарның температуразы: хүндүс 20-22 градус, дүне 36-38 градус болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Истекчи, мен...» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Крышадан базым» 10.35, «Прокурорнуң оглу» (1-ги, 2-ги кезектери) 12.25, 15, 17.35, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Нина» 9.20, 21, «Дээрги мындаагыларның хаазы» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.40, «Дээрги мындаагыларның хаазы» (3-кү, 4-кү кезектери) 14, 17.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тисса хемде» 10.15, 12, «Сайха», (1-ги 2-ги кезектери) 13.45, 20.15 «Черлик чүрек» 16.35, 18.25 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңы: «Үш чоон кижи» 12, «Аазатпай» 15, 17 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Истекчи дугайында тоожу» 12, «Индий йоктар. Кымнарыл ол?» 14, 15, «Чок дээн төлдер» 16 шактарда.

«КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Аныяк гвардия» (1-ги, 2-ги кезектери) 12, «Ышкындырган идегелдер» 15, 17 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Солдат фронтудан ээп келген» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.50, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээн чеди оолдарым» 15, «Каир 30 чылдар үезинде» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрги мындаагыларның хаазы» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.40, 15.10,—Истекчи, мен...» 13, 18.30, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Нина» 14.30, 16.10, «Прокурорнуң оглу» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Черлик чүрек» 18, шакта.

«КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ээирлер эрте ужуп үнер» 17.30, «Русалканың бижээ» (1-ги, 2-ги кезектери) 19.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ышкындырган идегелдер» 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кижээ ажыл-агыйы килдизиниң 21-47, үлегпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.
Солун неделяда 6 катап үнер
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—00358.